

Kinderen in armoede in Europees perspectief: beleidsgerichte probleemanalyse

Peter Raeymaeckers
Danielle Dierckx

Centrum OASeS
Universiteit Antwerpen

1. *Inleiding*

Verklaren dat kinderarmoede ‘erg’ is, staat gelijk aan het opentrappen van een openstaande deur. In het algemene debat rond armoede rekenen bepaalde groepen nog steeds af met een individueel schuldmodel. Men zegt wel eens dat bepaalde ‘armen’ het zelf gezocht hebben: ‘ze moeten maar gaan werken’. Wat kinderen betreft, is men echter milder gezind. Alle kinderen zijn namelijk onschuldig en moeten gekoesterd worden. Ze zijn in geen enkel geval verantwoordelijk voor hun eigen situatie. Ze zijn de toekomst en die moeten we gezamenlijk bewaken en verzorgen. Zo klinkt het bij elke actor die maar iets wil bijdragen tot het maatschappelijke debat rond kinderarmoede.

Deze eensgezindheid brokkelt echter al snel af als de gevreesde ‘hoe-vraag’ opduikt: *Hoe helpen we kinderarmoede voor eens en voor altijd de wereld uit? Hoe zorgen we ervoor dat elk kind in menswaardige omstandigheden opgroeit en alle kansen krijgt op een leven zonder armoede?* Dat er verschillende antwoorden op deze vragen bestaan, heeft vooral te maken met de sterke verwevenheid tussen het fenomeen kinderarmoede en de diverse, vaak politiek gekleurde verklaringen die opduiken als we het over armoede in het algemeen hebben. We definiëren armoede als: “*een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen*” (Vranken et al. 1998-2009). Armoede is een multidimensioneel begrip en heeft dus betrekking op meerdere levensdomeinen. We zijn van mening dat dit ook geldt voor kinderarmoede. Kinderarmoede is een complex multidimensioneel verschijnsel dat niet mag gereduceerd worden tot één domein en vele oorzaken kent.

We houden echter steeds één ding voor ogen. Verklaringen van armoede, dus ook voor kinderarmoede, moeten worden gezocht op het structurele, maatschappelijke niveau. Het uitgangspunt van het debat rond kinderarmoede moet zijn dat elke vorm van armoede een structurele, maatschappelijke dimensie kent. Of anders gesteld, armoede is niet de verantwoordelijkheid van het individu, maar moet aangepakt worden op het niveau van de maatschappij. De kritische lezer merkt hierbij terecht op dat de vaagheid van het begrip ‘de maatschappij’ het debat doet verzanden in een oeverloze discussie. Een afbakening is daarom noodzakelijk.

Kinderarmoede kan op vele niveaus worden aangepakt. Zowel lokale, regionale als federale overheden kunnen afzonderlijk, maar liefst in wederzijdse overeenstemming, een zeer relevante bijdrage leveren. Het Europese niveau speelt een belangrijke rol en

is niet meer weg te denken uit de strijd tegen armoede. De Lissabonstrategie en de daaraan verbonden Open Coördinatiemethode vormen belangrijke instrumenten om het Europese armoedebeleid vorm te geven. De Europese cijfers rond kinderarmoede tonen immers aan dat er nood is aan een overkoepelend beleid. Er zijn grote verschillen tussen de lidstaten. Een overgrote meerderheid kampt met ‘relatief’ hoge armoedecijfers terwijl we sommige lidstaten beschouwen als de ‘beste’ van de klas. Vanwege deze verschillen moeten meer inspanningen ondernomen worden, vooral op Europees niveau, om lidstaten de kans te geven ervaringen, praktijken en beleidsadviezen uit te wisselen en om kortom: van elkaar te leren.

In voorliggende rapport brengen we een probleemanalyse die beleidsaanbevelingen aan voor een verbeterde Lissabon-strategie met aandacht voor kinderarmoede kunnen stofferen. We starten bij de rol van de welvaartsstaat in de bestrijding van armoede. Dit perspectief vormt het uitgangspunt van dit rapport. Daarna focussen we op de strijd tegen kinderarmoede en bekijken we de centrale thema’s. In een volgende paragraaf behandelen we de Lissabonstrategie en hoe deze tot op heden gestalte heeft gekregen. We screenen de basisdocumenten vanaf de herziening van 2005 en formuleren enkele aanbevelingen voor de EU-2020 herziening in 2010.

2. Het startschot voor een vergelijkend perspectief: een typologie van welvaartsstaten

Dit vergelijkend perspectief wil verklaren waarom ‘armoede’ of ‘kinderarmoede’ op sommige plaatsen meer voorkomt dan op andere. Een sterk uitgebouwd perspectief is dat van de welvaartsstaat. Het vertrekpunt van deze studies is de algemene bevinding dat ondanks de sterke groei van de Europese verzorgingsstaten na de Tweede Wereldoorlog en het daaraan verbonden sociale zekerheidssysteem, armoede nog lang niet tot de verleden tijd behoort. Armoede bestaat nog steeds, in alle welvarende landen. Een interessante bevinding is dat de persistentie van armoede samenhangt met de manier waarop de welvaartsstaat is opgebouwd op het niveau van de natiestaat. In een eerste paragraaf bekijken we de diverse welvaartsstaten op basis van Esping-Andersen (1990). Daarna koppelen we deze inzichten aan enkele comparatieve cijfers over kinderarmoede.

2.1. Een typologie van vijf werelden

Esping-Andersen stelt een typologie van welvaartsstaten voor, gebaseerd op de zogenaamde decommodificatie-index. Deze index verwijst naar de mate waarin individuen of families een sociaal aanvaardbare levensstandaard kunnen opbouwen, onafhankelijk van de participatie op de (arbeids-)markt. Anders gezegd worden welvaartsstaten ingedeeld naar de mogelijkheden die worden aangeboden om naast de arbeidsmarkt een inkomen te verwerven. Esping-Andersen onderscheidt drie ‘types’ welvaartsstaten: de sociaal-democratische, de conservatieve en de liberale welvaartsstaat. We beschrijven deze kort (gebaseerd op: Dewilde, 2008) en vullen deze aan met enkele complementaire ‘types’.

De *sociaal-democratische welvaartsstaat* kon ontstaan doordat de socialistische partijen eerst de landbouwersklasse en later de middenklasse voor hun project konden mobiliseren en wordt gekenmerkt door universalisme van sociale rechten gebaseerd op burgerschap, een uitgebreide risicobescherming, genereuze uitkeringen en de nadruk op gelijkheid. De staat promoot een maximale tewerkstelling (en is hiervan tegelijkertijd afhankelijk voor het financieren van de hoge sociale uitgaven) en

voorziet in een uitgebreide diensteninfrastructuur. Het resulterende niveau van decommodificatie is hoog. We vinden dit model terug in de Scandinavische landen.

De *liberale welvaartsstaat* ontstond in landen waar zowel socialistische als christendemocratische partijen historisch gezien minder sterk of zelfs afwezig waren en waar de liberale laissez-faire ideologie altijd al relatief belangrijk was. Het liberale regime is in de eerste plaats residueel: sociale garanties zijn beperkt tot de 'slechte' risico's en marktoplossingen worden aangemoedigd. De beschikbaarheid is onderhevig aan strikte voorwaarden, de universele uitkeringen zijn laag en de nadruk ligt op middenengetoetste bijstand. Dit alles resulteert in een laag niveau van decommodificatie. Wat betreft de effecten op de sociale structuur resulteert de liberale welvaartsstaat in een duale samenleving, waarbij de minder gegoeden zijn aangewezen op de weinig genereuze uitkeringen vanwege de welvaartsstaat en de middenklassen geneigd zijn hun welvaart te verzekeren via collectieve of individuele marktoplossingen. Vooral de Angelsaksische landen behoren tot deze regimecluster.

Een laatste cluster wordt gevormd door de *conservatief-corporatistische welvaartsstaten*, die we terugvinden in deze landen waar de principes van het koninklijke etatisme, het traditionele corporatisme of de sociale doctrine van het katholicisme een belangrijke plaats innamen. In de naoorlogse periode werden deze landen vaak geleid door conservatieve of christendemocratische coalities. We vinden hier een vrij hoge mate van decommodificatie, al is dit niet het hoofddoel van het sociaal beleid. Het onderscheiden karakter van deze regimecluster ligt vooral in de differentiatie van sociale rechten volgens klasse en status en in de toewijding tot het in stand houden van het traditionele gezin. Het arbeidsmarktbeleid is veeleer passief, met een sterke nadruk op inkomensbescherming voor de mannelijke kostwinner, wat leidt tot een kloof tussen hoofdzakelijk mannelijke insiders, die hoge lonen en een sterke arbeidsbescherming genieten, en outsiders, die eerder marginale arbeidsmarktposities innemen of zelfs worden uitgesloten van de arbeidsmarkt. Deze laatste groep bestaat vooral uit vrouwen, ouderen en jongvolwassenen, hoewel de mate van uitsluiting sterke internationale variaties vertoont. Dit model is volgens Esping-Andersen dominant in de meeste continentaal-Europese landen.

Deze *'drie werelden'*-typologie bracht een storm van reacties teweeg (voor een overzicht van kritieken zie: Dewilde, 2008). Een volledig overzicht zou ons te ver leiden. De belangrijkste kritiek is de aanvulling van meerdere welvaartsstaten. Andreotti e.a. (2001) en Ferrera (1996) pleiten voor een aanvulling met de Zuid-Europese welvaartsstaat. Deze 'rudimentaire' welvaartsstaten of 'Latin Rim' landen worden gekenmerkt door een zwak ontwikkeld systeem van sociale voorzieningen, waarbij men er van uit gaat dat de niet-beschermde risico's worden opgevangen door het gezin, de hoeksteen van de samenleving. Daarnaast kennen deze landen een sterke traditie van hoofdzakelijk confessionele liefdadigheid. Ferrera (1996) zoekt de verklaring voor het Zuiderse sociaal model in de historische zwakheid van het staatsapparaat, het belang van politieke partijen als het voornaamste middel voor de aggregatie en de articulatie van belangen en de aanwezigheid van een radicale en verdeelde linkerzijde. Hoewel anderen (o.a. Esping-Andersen, 1999; Katrougalos, 1996) ervan overtuigd blijven dat de Zuiderse landen een familiale variant vormen binnen de conservatieve cluster, maken de meeste publicaties tegenwoordig een onderscheid tussen de continentaal-conservatieve en de Zuid-Europese welvaartsstaten (zie ondermeer Mayer, 2001; Mills & Blossfeld, 2004; Muffels & Fouarge, 2004; Uunk, 2004).

We kunnen hier nog aan toevoegen dat, onder invloed van de val van het IJzeren Gordijn in 1989 en de ineenstorting van het communisme, alsook de uitbreiding van de Europese Unie, de toetreding van de ex-communistische landen tot de

internationale onderzoeksgemeenschap leidde tot de identificatie van een ‘nieuwe’ regimecluster. Sommige auteurs (o.a. Blossfeld & Drobic, 2001; Mills & Blossfeld, 2004) spreken dan ook van een postsocialistisch welvaartsregime.

Bovenstaande opdeling van welvaartsstaten vormt de start van dit rapport. Ons uitgangspunt is namelijk dat de beleidscontext van de welvaartstaat, of anders gesteld de mate waarin de welvaartsstaat is uitgebouwd, een belangrijke invloed uitoefent op kinderarmoede. In onderstaande paragrafen verleggen we de focus naar de strijd tegen kinderarmoede en formuleren we enkele prioriteiten. Hierbij trachten we waar mogelijk de koppeling te maken met de context van de welvaartsstaten.

2.2. *Kinderarmoede in de welvaartsstaat*

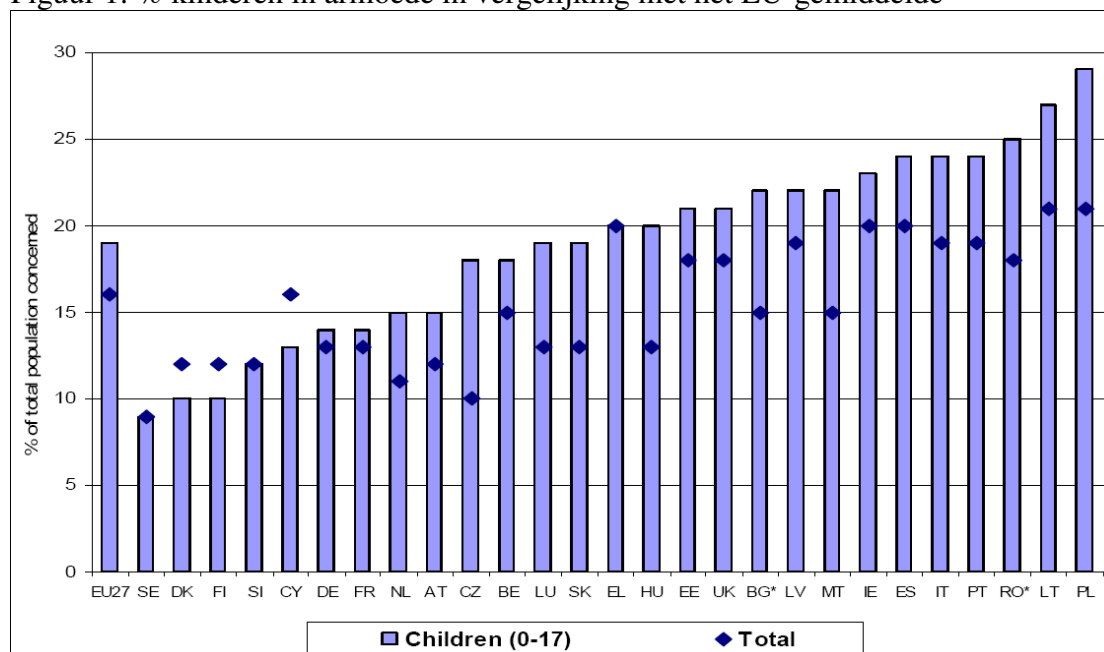
In Tabel 1 en Figuur 1 (Europese Commissie, 2008) vergelijken we kinderarmoedecijfers tussen de diverse Europese lidstaten. Een recent rapport van de Europese Commissie (2008) maakt een onderverdeling tussen de welvaartsstaten naargelang de hoogte van het percentage kinderen in armoede in vergelijking met het landelijke en Europese gemiddelde. Deze cijfers stellen het % kinderen in armoede voor, gebaseerd op de algemeen aanvaarde (monetaire) armoededrempel, namelijk 60% van het mediane equivalente huishoudinkomen op het nationale niveau.

Tabel 1: % kinderen in inkomensarmoede in vergelijking met het armoederisico op het landelijke en Europese niveau

	<i>Kinderen hebben een lager armoederisico dan de populatie</i>	<i>Kinderen hebben een hoger armoederisico dan de populatie</i>	<i>Kinderen hebben een significant hoger armoederisico dan de populatie</i>
<i>% kinderen in armoede lager dan het EU gemiddelde</i>	Denemarken, Finland, Zweden, Cyprus & Slovenië	België, Duitsland, Frankrijk, Nederland & Oostenrijk	Tsjechië
<i>% kinderen in armoede hoger of gelijk aan het EU-gemiddelde</i>	Griekenland	Spanje, Italië, Portugal, Ierland, Verenigd Koninkrijk, Estland & Letland	Bulgarije, Hongarije, Lithouwen, Luxemburg, Malta, Polen, Roemenië & Slowakije

Bron: Europese commissie (2008:15)

Figuur 1: % kinderen in armoede in vergelijking met het EU-gemiddelde

Bron: Europese commissie (2008)

We stellen vast dat in 8 landen de proportie kinderen in armoede (significant) hoger ligt dan het landelijke en het Europese gemiddelde (Bulgarije, Hongarije, Litouwen, Luxemburg, Polen, Roemenië en Slowakije). In Tsjechië ligt het armoederisico van kinderen lager dan het EU-gemiddelde, maar hoger dan het % armen op het niveau van de populatie. De 'beste' van de klas zijn Denemarken, Finland, Zweden, Cyprus en Slovenië. Dit zijn landen waar het % kinderen in armoede lager ligt dan het EU-gemiddelde en het percentage op het niveau van de populatie. In België, net als in Duitsland, Frankrijk, Nederland & Oostenrijk, ligt het percentage lager dan het EU-gemiddelde, maar hoger dan de populatie.

Tabel 2 vergelijkt de armoedepercentages voor huishoudens en kinderen op basis van een inkomens-, deprivatie of een cumulatieve armoedemaat (inkomensarmoede en deprivatie). Ook hier stellen we vast dat Noord – Europese landen een relatief lage score kennen. Zowel wat betreft deprivatie of cumulatieve armoede. Op het gebied van cumulatieve armoede schommelen de percentages voor kinderen van 3% voor Denemarken, Zweden, Slovenië & Noorwegen tot 25% voor Litouwen en Polen. De conservatief-corporatistische landen kennen een tussenpositie.

Tabel 2: Percentage huishoudens en kinderen in armoede: inkomensarmoede, deprivatie en cumulatieve armoede

	BE		CZ		DK		DE		EE		IE		GR		ES		FR	
	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17
Poverty	14.85	19.06	10.36	17.58	11.83	10.44	13.06	14.03	18.32	21.3	19.7	22.82	19.61	20.4	19.74	24.21	12.99	14.34
Strain 2+	21.58	27.2	37.39	40.76	12.64	15.84	18.95	23.6	38.4	38.4	17.12	24.25	42.35	38.72	28.63	29.06	27.27	31.31
Both	8.47	13.28	8.13	13.78	3.68	4.63	6.86	8.09	13.27	15.75	8	11.82	13.06	13.06	9.96	12.31	7.56	9.55

	IT		CY		LV		LT		LU		HU		MT		NL		AT	
	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17
Poverty	18.97	23.81	16.17	12.82	19.22	21.52	20.54	27.2	13.04	19.33	13.41	19.66	14.89	21.51	10.73	15.29	12.28	14.87
Strain 2+	28.04	31.15	48.63	47.19	71.47	69.45	67.59	66.59	10.42	13.75	57.23	60.48	40.87	46.01	15.41	16.65	18.11	21.83
Both	11.31	15.32	12.79	10.07	17.76	19.56	18.5	24.83	5.21	9.06	10.94	16.6	9.47	13.81	4.09	6.41	5.17	6.81

	PL		PT		SI		SK		FI		SE		UK		IS		NO	
	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17	All	0-17
Poverty	20.55	29.32	20.33	24.48	12.17	12.07	13.33	18.9	11.71	10.24	9.27	9.39	17.55	20.56	9.65	9.91	11.48	9.34
Strain 2+	65.72	66.3	42.52	44.59	32.13	31	57.51	59.47	20.24	25.26	10.83	13.76	22.51	31.38	20.14	23.87	13.7	17.3
Both	17.8	25.39	13.49	16.08	7.73	7.18	9.37	13.75	5.68	6.09	2.43	3.24	8.01	13.27	3.61	3.98	3.67	4.42

Source: Eurostat, EU-SILC 2005

Deprived: lacking at least two of the 5 items in the economic strain dimension; Poor: having an equivalised income below 60% of the national median equivalised income; Consistently poor: being deprived and poor.

Bron: Europese commissie (2008:56)

Wat opvalt is dat variaties in armoedecijfers zowel op het gebied van inkomensarmoede als deprivatie overeenkomen met een opdeling in verschillende welvaartsstaten. Zo treffen we hoge cijfers aan in Zuid-Europese en Oost- en Centraal-Europese landen. De Scandinavische landen behorende tot het Sociaal-democratische welvaartsregime zijn de 'beste' van de klas. De conservatief-corporatistische landen benemen een tussenpositie.

Een belangrijke vraag die moet gesteld worden is hoe we de verschillen in aanwezigheid van armoede op het niveau van de welvaartsstaten kunnen verklaren. Of anders gefomuleerd: Hoe kunnen we deze verschillen tussen de 'types' welvaartsstaten verklaren? Of een vraag die heel wat beleidsmensen en wetenschappers bezig houdt: hoe komt het dat Scandinavische landen zowel wat betreft de algemene armoede als kinderarmoede het laagste scoren? De verklaringen hiervoor zijn divers en hebben te maken met diverse beleidsdomeinen. In volgende paragrafen verleggen we onze focus naar de strijd tegen kinderarmoede en behandelen we enkele beleidsdomeinen die relevant zijn voor een geïntegreerd beleid tegen (kinder-)armoede. Waar mogelijk koppelen we terug naar de verschillen tussen welvaartsstaten.

3. De strijd tegen kinderarmoede

In de inleiding van dit rapport verwezen we naar het belang van een multidimensionale definitie van armoede (zie Vranken e.a. 1997-2009). Een doeltreffend armoedebeleid moet daarom op meerdere domeinen werkzaam zijn. Een cruciale vraag betreft een afbakening van de domeinen. In deze studie geven we een overzicht van de domeinen waar een beleid moet op inspelen. Een belangrijke vraag betreft een afbakening van de domeinen.

We maken hier gebruik van de inspanningen die zijn gebeurd voor het construeren van een index voor kinderwelzijn. Bradshaw, Hoelscher & Richardson (2006) onderscheiden acht thematische clusters op basis waarvan een index voor kinderwelzijn wordt ontwikkeld: materieel welbevinden, gezondheid en veiligheid, onderwijs, familie en 'peer'-relaties, gedrag en risico's en subjectief welzijn. Deze index was echter aan een update toe. In een rapport van de OECD (2009) werden de

dimensies herzien en nieuwe cijfers berekend. De OECD maakt een onderscheid tussen zes dimensies: materieel welzijn, huisvesting, welzijn in onderwijs, gezondheid en veiligheid, risicogedrag en kwaliteit van het schoolleven. Deze laatste studie vormt het uitgangspunt van deze studie. Voor elk van deze dimensies worden enkele indicatoren geselecteerd. In onderstaand overzicht bekijken we de indicatoren voor elk domein.

1. Materieel welzijn
  - a. Gemiddeld beschikbaar inkomen van families met kinderen onder 18 jaar
  - b. Relatief armoederisico voor kinderen onder 18 jaar
  - c. Het aandeel kinderen onder 15 jaar dat niet over de basisbenodigdheden kan beschikken om goede schoolresultaten te behalen. Een kind wordt hier aanzien als ‘gedepriiveerd’ als het over minder dan vier van de acht items kan beschikken (een bureau om te studeren, een rustige plaats om te werken, een computer, software, internet, een rekenmachine, een woordenboek en schoolboeken).
2. Huisvesting en omgeving
  - a. Overbevolking in het huishouden: als het aantal kamers in het huis (zonder badkamer en keuken) lager is dan het aantal bewoners.
  - b. Kwaliteit van de lokale omgeving: gemeten door indicatoren met betrekking tot lawaaihinder, vuilnis, smog, pollutie of vuilnis rond het huis.
3. Onderwijs
  - a. PISA – score voor onderwijsprestatie: leesvaardigheden
  - b. Ongelijkheid in het onderwijs op basis van onderwijsprestatie: ratio van de score van het 90ste percentiel in vergelijking met de score van het 10de percentiel
  - c. Het percentage 15-19 jarigen zonder een tewerkstelling en niet betrokken is bij onderwijs of een andere vorm van opleiding..
4. Gezondheid en veiligheid
  - a. Babysterfte (< 1 jaar)
  - b. Laag geboortegewicht
  - c. Borstvoeding
  - d. Vaccinatie tegen kinkhoest en mazelen
  - e. Fysische activiteit
  - f. Kindersterfte (1-19 jaar)
5. Risicogedrag
  - a. Proportie rokende 15-jarigen
  - b. 13- en 15-jarigen die dronken zijn geweest op twee of meer tijdstippen
  - c. Tienerzwangerschappen: proportie zwangere vrouwen tussen 15 en 19 jaar
6. Kwaliteit van het schoolleven
  - a. Pestgedrag
  - b. Proportie kinderen die graag naar school gaan

In Tabel 3 presenteren we de rangorde van de landen op de 6 dimensies. Deze rangorde is berekend op basis van de 30 OECD landen. In onderstaande tabel focussen we omwille van de overzichtelijkheid enkel op de Europese landen. Om een overzicht te geven over de algemene rangorde, berekenden we zelf een gemiddelde

score. Op basis van dit cijfer zien we dat Zweden, IJsland, Noorwegen, Denemarken en Nederland de hoogst scorende landen zijn. In deze landen is het kindewelzijn het grootst. De slechtst scorende landen zijn Portugal, Italië, Griekenland, Slowakije en Turkije. België beneemt een tussenpositie. Wat opvalt is dat België in vergelijking met andere landen sterk achterop hinkt wat betreft de domeinen welzijn in het onderwijs, gezondheid en veiligheid en kwaliteit van het schoolleven.

Tabel 3: Rangorde van 24 Europese OECD-landen op dimensies van kindewelzijn in 24 Europese OECD-landen

	Materieel welzijn	Huisvesting en omgeving	Welzijn in onderwijs	Gezondheid en veiligheid	Risicogedrag	Kwaliteit van het schoolleven	Gemiddelde ranking
Sweden	6	3	9	3	1	5	3,9
Iceland	8	4	14	1	8	1	5,2
Norway	1	1	16	17	4	2	5,9
Denmark	2	6	7	4	21	8	6,9
Netherlands	9	17	4	8	9	3	7,1
Australia	15	2	6	14	17	n.a.	7,7
Switzerland	7	n.a.	10	19	5	13	7,7
Finland	4	7	1	7	26	18	9
Luxembourg	3	8	17	5	14	23	10
Ireland	17	5	5	24	19	10	11,4
Germany	16	18	15	9	18	9	12,1
Spain	24	13	21	12	16	6	13,1
Hungary	20	21	12	11	25	7	13,7
Austria	5	9	18	27	27	11	13,8
France	10	10	23	20	12	22	13,9
Belgium	11	11	20	25	13	19	14,1
United Kingdom	12	15	22	21	28	4	14,6
Czech Republic	18	24	19	6	23	17	15,3
Poland	28	22	8	15	20	15	15,4
Portugal	25	20	26	18	6	21	16,6
Italy	19	23	28	16	11	20	16,7
Greece	26	19	27	22	7	24	17,9
Slovak Republic	27	25	24	2	22	25	17,9
Turkey	30	n.a.	30	30	29	12	18,7

Bron: OECD (2009)/ Gemiddelde ranking: eigen berekeningen

In onderstaande paragrafen gaan we dieper in op elk van deze thema's. We voeren een beperkte wijziging in. De laatste dimensie, 'kwaliteit van het schoolleven', verruimen we naar algemene subjectieve welbevinden. We zijn immers van mening dat niet enkel een kwaliteitsvol schoolleven belangrijk is voor het welbevinden van het kind. Ook naast de school moet het kind toegang verkrijgen tot allerlei voorzieningen en diensten. In onderstaande paragrafen gaan we dieper in op deze zes dimensies. We

proberen hier telkens de link te leggen de relevante beleidsthema's voor elk van deze domeinen. Inspiratie hiervoor vinden we bij Hoelscher (2006). In een comparatieve studie naar hoe het beleid kan inspelen op kinderarmoede, maakt Hoelscher (2006) een onderscheid tussen volgende beleidsdomeinen:

1. Werkgelegenheid
2. Uitkeringen
3. Kinderopvang
4. Toegang tot onderwijs
5. Toegang tot decente woning, gezondheidszorg en sociale dienstverlening
6. Cultuur, sporten recreatie

Omdat ook gezondheid centraal staat in de index voor kindweldzijn, voegen we ook dit thema toe aan deze lijst. In onderstaande paragraaf koppelen we deze beleidsdomeinen aan de zes dimensies voor kindweldzijn. We bespreken de relevante literatuur op elk van deze domeinen en formuleren enkele centrale aandachtspunten. In onderstaande tabellen geven we de cijfergegevens voor de Europese OECD-landen voor elk van de 6 dimensies van kindweldzijn. Deze cijfergegevens worden in onderstaande paragrafen verder uitgediept als we de dimensies verder bespreken.

Tabel 4: scores per land op dimensies van kindwelzijn (Bron: OECD, 2009)

	Material well-being			Housing and environment		Educational well-being		
	Average disposable income	Children in poor homes	Educational deprivation	Overcrowding	Poor environmental conditions	Average mean literacy score	Literacy inequality	Youth NEET rates
Austria	22,162446	6,1660944	0,6	34,014601	20,154186	502	1,7169419	6,9
Belgium	21,401153	9,97472	1	12,614505	29,754526	510,33	1,7402577	6,2
<u>Czech Republic</u>	10,84927	10,27	1,2	58,899347	29,748594	502	1,7430124	5,3
Denmark	23,175894	2,74	0,7	17,552965	20,151467	501	1,5949742	4,3
Finland	22,027651	4,17	1	15,228876	22,802362	552,67	1,4754319	5,2
France	18,960382	7,64	1,2	20,284619	25,830298	493	1,7280038	6,2
<u>Germany</u>	19,894067	16,28927	0,5	19,967763	37,374708	505	1,7197023	4,4
Greece	17,183647	13,230296	6,1	54,922056	25,070654	464	1,7224993	9,8
Hungary	9,4631303	8,7242026	2,1	73,306021	22,213785	492,33	1,6207099	6,4
Iceland	22,286852	8,25	0,4	21,652526	15,534688	493,67	1,6540643	..
Ireland	22,364689	16,299416	2,9	16,429028	19,3001	508,67	1,5902174	4,4
Italy	17,180761	15,5	1,2	47,851602	32,577363	468,67	1,7529551	11,2
Netherlands	25,041012	11,526755	0,6	10,326503	38,712874	521	1,6144442	3,9
Norway	28,574371	4,6	1,3	15,113671	11,992789	487	1,6928091	2,5
Poland	7,9393989	21,5	2,1	73,957667	22,841904	500,33	1,6322169	1,7
Portugal	13,839462	16,550398	1,4	31,952303	33,457898	470,67	1,6894771	8,4
<u>Slovak Republic</u>	7,7975955	10,93	3,8	68,356284	27,348691	482	1,7121792	6,3
Spain	16,430249	17,3	0,9	10,831831	31,683347	476,33	1,6362586	8,5
Sweden	19,916998	3,9691063	1,6	20,01146	15,746422	504	1,6300631	4,7
Switzerland	24,651815	9,4332932	0,7	..	..	513,67	1,6503846	7,2
Turkey	5,0718597	24,59	13,6	..	..	431,67	1,7042493	37,7
United Kingdom	22,697062	10,08	1,8	21,497427	29,069052	501,67	1,6903506	9,3

Tabel 5: scores per land op dimensies van kindwenzijn (Bron: OECD, 2009)

	Health and safety										
	Low birth weight	Infant mortality	Breastfeeding rates	Vaccination rates	Vaccination rates (measles)	Physical activity	Mortality rates	Suicide rates			
Austria	6,8	4,2	96	83	74	19,6	24,57	9,482761			
Belgium	7,8	3,7	71,5	97	88	19,1	28,97	8,9777132			
<u>Czech Republic</u>	6,7	3,4	95,6	98,7	96,6	22	24,92	6,2124918			
Denmark	4,9	4,4	98	95	96	22,7	22,93	5,9422307			
Finland	4,1	3	93	97	97	24,8	23,54	12,158687			
France	6,8	3,6	63	98	87,1	13,5	21,04	4,9067043			
<u>Germany</u>	6,8	3,9	96	97,8	94	17	21,23	5,5073784			
Greece	8,8	3,8	79	88	88	15,5	23,15	1,2630261			
Hungary	8,2	6,2	95,8	99,8	99,8	19,5	25,75	6,8065798			
Iceland	3,9	2,3	98	97	94	20,6	16,95	7,8413117			
Ireland	4,9	4	41	90	84	31,1	21,97	9,5170628			
Italy	6,7	4,7	81,1	94,7	87,3	15,1	21,76	2,4379981			
Netherlands	6,2	4,9	79	95,8	96,3	21,2	20,49	3,4961345			
Norway	4,8	3,1	99	91	88	15,6	21,49	10,09403			
Poland	6,1	6,4	..	99	97	17,3	28,13	8,8637134			
Portugal	7,5	3,5	91	93,3	92,7	14,6	34,6	2,4304841			
<u>Slovak Republic</u>	7,2	7,2	87	99,2	99,5	42,1	30,15	5,0365195			
Spain	7,1	4,1	71	96,2	96,8	20,3	23,49	2,5997171			
Sweden	4,2	2,4	97,6	99	95	16,4	19,27	6,7832344			
Switzerland	7	4,2	92	96	86	13,1	20,33	7,2805082			
Turkey	11,3	23,6	96,8	90	91	20	..	..			
United Kingdom	7,5	5,1	77	91,4	83,8	18,7	21,17	2,9878686			

Tabel 6: scores per land op dimensies van kindewelzijn (Bron: OECD, 2009)

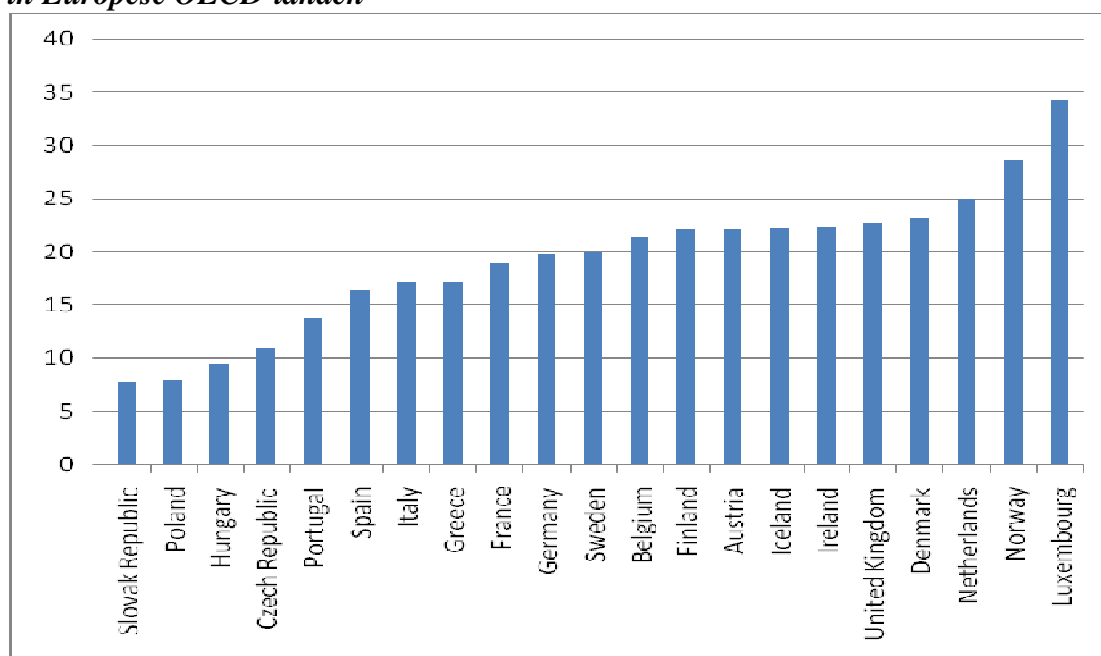
Country	Risky behaviours			Quality of school life	
	Smoking	Drunkenness	Teenage births	Bullying	Liking school
Austria	27,1	18,6	12,3	15,6	38,1
Belgium	16,7	13,9	7,8	12,2	21,6
<u>Czech Republic</u>	21,5	16,8	11,4	5,5	11,7
Denmark	15	24,8	6,6	8	25,6
Finland	22	22,4	9,7	8	16,1
France	19	11,2	6,7	13,6	21,4
<u>Germany</u>	19,5	15,1	9,8	13,9	34,9
Greece	16,5	10,3	8,7	22	25,6
Hungary	21,5	17,7	20,7	6,6	27,6
Iceland	13,5	10,5	16,9	5,4	36,6
Ireland	19,5	16,3	13,5	8,6	24
Italy	20	10	6,8	7,9	12,8
Netherlands	18,5	12,1	4,7	8,5	39,7
Norway	10,4	14	9,4	8,3	41,7
Poland	16,4	19,9	14,5	9,6	21,1
Portugal	10,6	10,9	18,1	14,1	22,8
<u>Slovak Republic</u>	16,4	16,8	20	..	13
Spain	17,1	16,1	9,1	4,7	23,9
Sweden	8,5	13,8	6,8	4,2	24,1
Switzerland	15	11,4	4,5	12,1	27,3
Turkey	..	..	39,7	25,3	57,4
United Kingdom	15,9	22,1	24,8	9,7	35,7

3.1. Materieel welbevinden

Volgens de OECD (2009) heeft de cluster materieel welbevinden betrekking op (1) het risico op het beschikbare inkomen, (2) de proportie kinderen in arme huishoudens en (3) de proportie kinderen die het noodzakelijke schoolgerief niet kunnen aanschaffen. In onderstaande tabel geven we een overzicht van de scores op elk van deze indicatoren.

Het gemiddeld beschikbare inkomen is het hoogst in Luxemburg, Noorwegen en Nederland. Ook in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk vinden we een hoge score terug. België bevindt zich in een tussenpositie, tussen Zweden en Finland. Centraal en Oost-Europese landen zoals Slowakije, Polen, Hongarije en Tsjechië kennen de laagste score. De Zuid-Europese (Portugal, Spanje, Italië en Griekenland) landen doen het iets beter maar blijven onderaan de ladder.

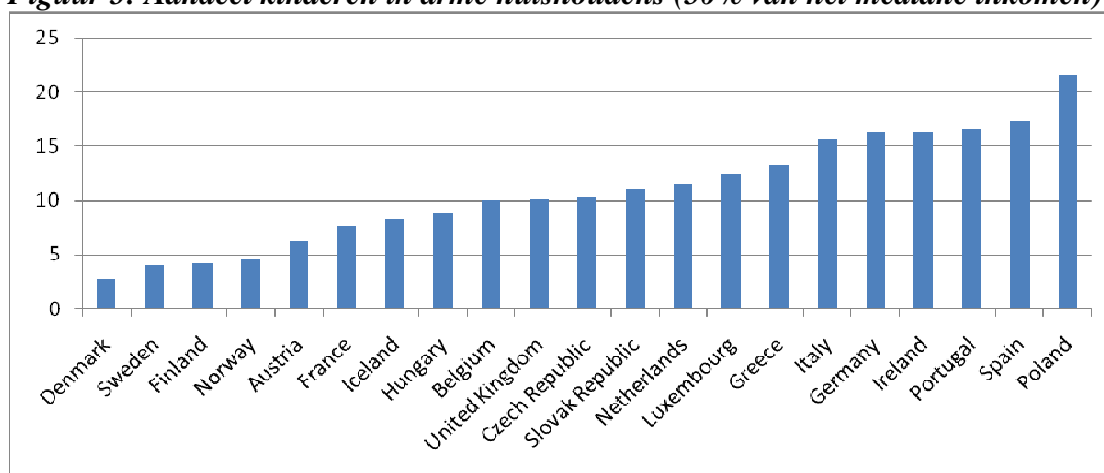
Figuur 2: Het gemiddeld beschikbare inkomen voor families met kinderen onder 18 in Europese OECD-landen

Bron: OECD (2009)

Wat betreft het aandeel kinderen in arme huishoudens, zien we dat Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen de laagste score kennen. Ook hier zien we dat Zuid- en Oost-Europese landen een minder voordelige positie innemen. In Polen, Spanje & Portugal vinden we namelijk een hoog aantal huishoudens in armoede. Ook Ierland, Duitsland, Griekenland en Luxemburg kennen een hoge score. België bevindt zich (alweer) in een tussenpositie.

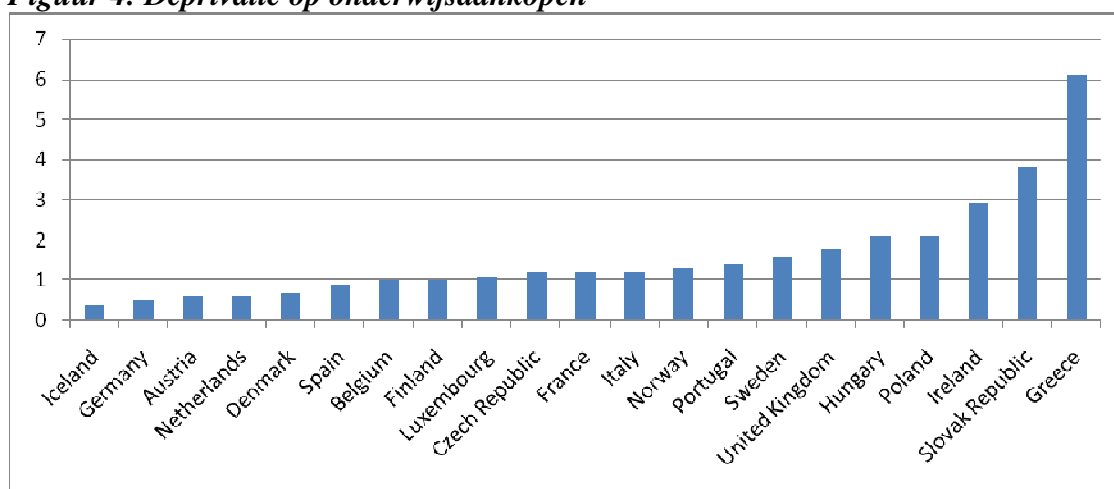
Figuur 3: Aandeel kinderen in arme huishoudens (50% van het mediane inkomen)

Bron: OECD (2009)

De indicator over deprivatie op onderwijsaankopen betreft het aandeel 15-jarige kinderen dat niet over het basismateriaal voor het volgen van onderwijs kan beschikken. In landen als Griekenland, Slowakije, Ierland, Polen en Hongarije blijken een hoog aantal kinderen niet over dit materiaal te beschikken. Een lage proportie gedepriveerde kinderen vinden we terug in IJsland, Duitsland, Oostenrijk, Nederland en Denemarken. Ook Spanje, België en Finland kennen een laag percentage.

Figuur 4: Deprivatie op onderwijsaankopen

Bron: OECD (2009)

We besluiten dat sociaal-democratische landen over het algemeen een vrij voordelige positie innemen op deze indicatoren. Een uitzondering vinden we voor de deprivatie-indicator rond onderwijsaankopen. Hier zien we dat Noorwegen en Zweden een hogere score kennen dan Denemarken en Finland. De Zuid- en Oost-Europese landen benemen over het algemeen een minder voordelige positie. Enkel op de deprivatie-indicator scoort Spanje, beter dan Finland en Noorwegen. Wat opvalt, is de positie van het Verenigd Koninkrijk (een liberale welvaartsstaat) en Luxemburg. Deze landen kennen een hoog beschikbaar inkomen en tegelijkertijd een hoog aantal kinderen in arme huishoudens. De score van het aandeel gedepriveerden is relatief hoog voor het Verenigd Koninkrijk. België blijkt voor de drie indicatoren een middenpositie in te nemen.

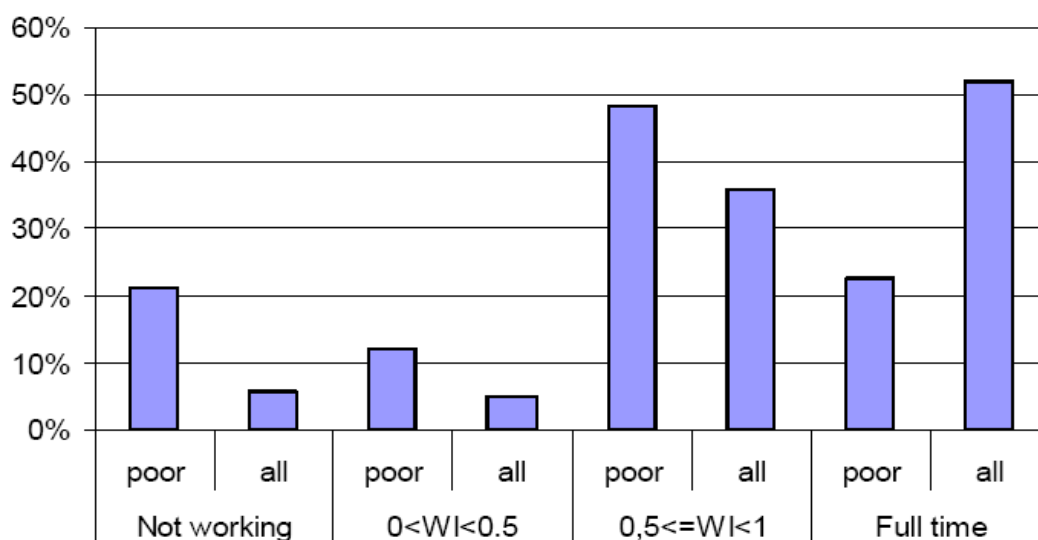
De vraag naar welke beleidsdomeinen hier relevant zijn, ligt voor de hand. We bespreken het belang van werkgelegenheid en sociale uitkeringen.

3.1.2. Werkgelegenheid

Het belang van arbeid moet niet meer aangetoond worden. Mensen met een job hebben minder kans op armoede in vergelijking met mensen buiten de arbeidsmarkt. Het verrichten van arbeid vermindert niet alleen de kans op een inkomen onder de armoedegrens, het zorgt er ook voor dat mensen geïntegreerd geraken in de maatschappij. Arbeid geeft zin aan het bestaan, verhoogt de eigenwaarde, het levert status en identiteit en draagt op die manier bij tot de definitie van iemands positie in de samenleving, het biedt mogelijkheden tot het uitdrukken van competenties, het structureert de tijd en bevordert de sociale contacten. Deze manifeste én latente functies van arbeid werden aangetoond door Jahoda (1982).

Vanuit deze centrale bevinding bevestigen heel wat cijfergegevens dat het armoederisico van kinderen sterk afhankelijk is van de werkgelegenheidssituatie van hun ouders. In volgende grafiek wordt de verdeling van kinderen weergegeven naar de werkintensiteit van het huishouden. Een werkintensiteit van 0 betekent dat geen enkel van de huishoudleden werkt. Een huishoudintensiteit van 1 wil zeggen dat alle gezinsleden op actieve leeftijd een voltijdse betrekking hebben. Onderstaande figuur toont aan dat kinderen in armoede – in vergelijking met de gehele populatie – meer voorkomen in een huishouden met een werkintensiteit kleiner dan 1. Bij de huishoudens met een werkintensiteit van 1 treffen we een kleiner aandeel kinderen in armoede terug.

Figuur 5: Verdeling van proportie kinderen naar werkintensiteit van het huishouden. (EU-25)

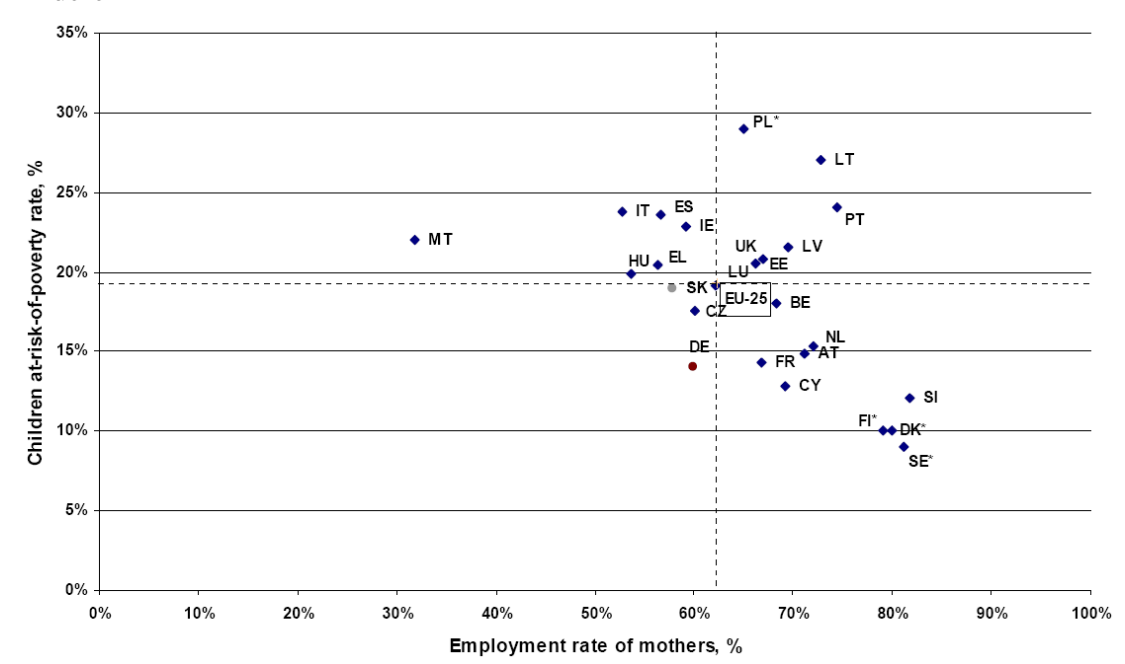

Bron Europese commissie (2008:33)

Deze bevinding toont aan dat de tewerkstellingssituatie, gemeten door de werkintensiteit, van bijzonder belang is in het bepalen van het armoederisico van kinderen. Uit verder cijferwerk in het rapport van de Europese Commissie (2008:36)

blijkt dat zelfs in zeer kwetsbare huishoudens zoals éénooudergezinnen het armoederisico daalt als de ouder over een voltijdse tewerkstelling kan beschikken. Uit analyses van de Europese Commissie (2008) blijkt dat vooral in de Scandinavische landen en Frankrijk het merendeel van de kinderen in een éénooudergezin met een voltijdse tewerkstelling is gesitueerd. Van bijzonder belang is de tewerkstellingsituatie van de moeder. In onderstaande figuur wordt een verband aangetoond tussen de tewerkstellingsgraad van moeders en het armoederisico van kinderen. Voor de meeste landen geldt dat een hoge tewerkstellingsgraad voor moeders gepaard gaat met een relatief laag armoederisico voor kinderen. Dit blijkt het geval te zijn voor Denemarken, Zweden, Slovenië en Finland. Landen als Polen, Litouwen en Portugal zijn de uitzondering op de regel. Deze landen combineren een hoge tewerkstellingsgraad van moeders met een hoog armoederisico voor kinderen.

Figuur 6: Verband tussen tewerkstellingsgraad moeders en armoederisico van kinderen

Bron: Europese Commissie (2008:32)

Uit deze grafiek leiden we af dat (buiten enkele uitzonderingen) welvaartsstaten een belangrijke inspanningen kunnen leveren tot het verminderen van kinderarmoede door de juiste voorwaarden te creëren om moeders de overstap te laten maken naar de arbeidsmarkt. Recente studies stellen immers vast dat macro-kenmerken op het niveau van de welvaartsstaat de tewerkstellingsgraad van moeders kunnen beïnvloeden en hierdoor (onrechtstreeks) de levenssituatie van kinderen kunnen bepalen.

In de literatuur over de rol van de welvaartsstaat is het onderzoek naar de macro-determinanten van de tewerkstelling van moeders een belangrijk perspectief. De meeste studies ter zake meten het effect van enkele indicatoren naar het gezinsbeleid op de tewerkstelling van moeders. Ook hier blijken de in vorige paragraaf vermelde inzichten wat betreffende de rol van de welvaartsstaat overeind. De sociaal-democratische landen ontwikkelen, meer als de conservatief-corporatistische en liberale landen een beleid dat de tewerkstelling van moeders sterk stimuleert. De mate

waarin een welvaartsstaat een zogenaamde ‘familievriendelijk’ beleid ontwikkelt, blijkt een sterk verhogend effect te hebben op de tewerkstellingsgraad van moeders.

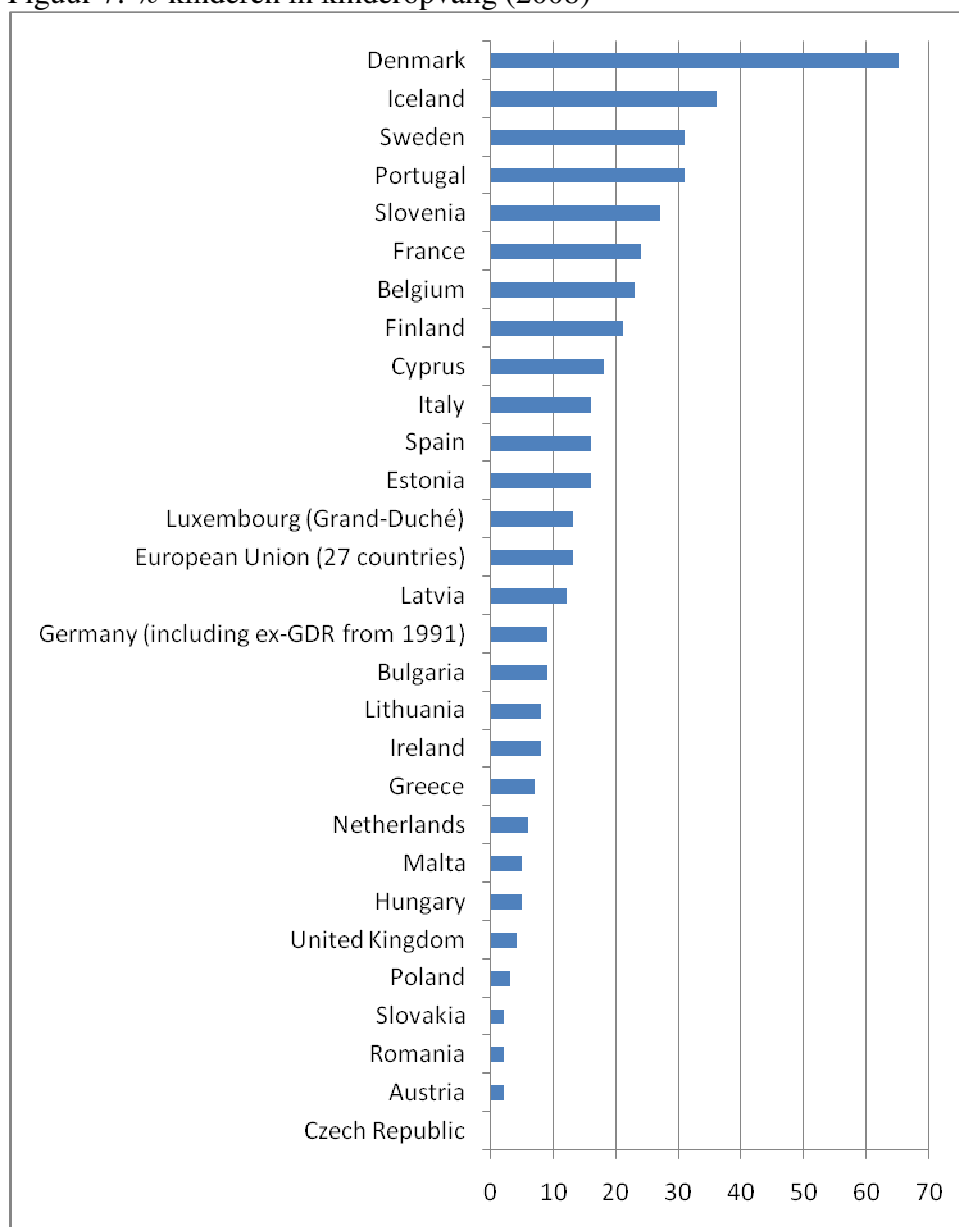
Waaruit bestaat dergelijk beleid? Een familievriendelijk beleid wordt vaak verbonden met een heel pakket aan maatregelen wat betreft de uitbouw van publieke kinderopvang, ouderschapsverlof en andere financiële ondersteuning voor kinderen (Rosenfeld & Birkelund, 1995; van Dijck, 2001, Gustaffson, 1994). Vaak wordt hier de grootte van de publieke sector aan toegevoegd. Mandel & Semyonov (2005) tonen aan dat het geheel van bovenstaande ‘familievriendelijke’ componenten een sterk positief effect hebben op de tewerkstellingsgraad van vrouwen in de Europese welvaartsstaten¹ (zie ook: Raeymaeckers e.a., 2008). Studies die de impact van deze indicatoren met elkaar vergelijken zijn van mening dat het niveau van publieke kinderopvang het sterkst faciliterend effect uitoefent op de tewerkstellingskansen van moeders. Anders gesteld, hoe hoger het aantal publieke opvangplaatsen, hoe hoger de tewerkstellingsgraad van moeders. Kalmijn e.a. (2005) tonen in dit verband aan dat in landen met een hoog niveau van publieke kinderopvang - in vergelijking met landen met een lage publieke kinderopvang - moeders met pasgeboren kinderen een hogere tewerkstellingskans kennen. Het effect van kinderopvang geldt ook na een echtscheiding. Een echtscheiding blijkt voor de meeste vrouwen gepaard te gaan met een problematische reductie van de beschikbare financiële middelen, waardoor het gevaar bestaat dat men onder de armoedegrens terechtkomt. Een studie van Uunk e.a. (2004) toont aan dat in landen met een sterk uitgebouwde kinderopvangvoorziening, vrouwen na een echtscheiding financieel beter af zijn in vergelijking met echtgescheiden vrouwen in landen met een minder hoog aantal kinderopvangplaatsen.

In onderstaande figuur geven we een verdeling weer van de proportie kinderen minder dan 3 jaar in kinderopvang. Landen als Denemarken, IJsland, Zweden, Portugal en Slovenië kennen een uitgebreid systeem van kinderopvang. Een relatief hoge score vinden we ook terug in Frankrijk, België en Finland. Hongarije, het Verenigd Koninkrijk, Polen, Slowakije, Roemenië, Oostenrijk en Tsjechië scoren het laagst.

---

¹ Ze construeren een index waarbij indicatoren zoals het percentage kinderen (0-2 jaar) in kinderopvang, aantal maanden ouderschapsverlof en publieke tewerkstelling worden opgenomen.

Figuur 7: % kinderen in kinderopvang (2008)

Bron: Eurostat (2008)

We moeten echter benadrukken dat een activeringsbeleid ook breder moet worden ingevuld. De nadruk moet liggen op het ontwikkelen van een empowerende visie waarbij het voorzien van een kwaliteitsvolle ‘job’ op maat centraal staat. Hierbij staan de capaciteiten van de doelgroep centraal en moet er gewerkt worden op alle probleem domeinen zodat de randvoorwaarden voldaan worden om een tewerkstelling op maat mogelijk te maken. Op Europees niveau is het Europees Sociaal Fonds een belangrijk instrument om te werken aan deze ‘Activerende Sociale Insluiting’.

Uit een bijdrage van Vanhercke en Campaert (2009) in het boek ‘Arm Europa’ leren we dat het Europees Sociaal fonds een grote dynamiek in werking heeft gezet. Het ESF bevorderde bij een waaier van actoren het opzetten van projecten om de sociale insluiting te bevorderen. Ondanks het feit dat dit fonds een puur economische doelstelling heeft, zijn heel wat middelen gebruikt om een breder lokaal sociaal beleid

op poten te zetten. De auteurs zien echter enkele belangrijke knelpunten. Ten eerste zorgt een beleid naar 'groei en jobs' ervoor dat heel wat marge verdwijnt om creatief om te gaan met deze fondsen. Ten tweede zorgen de administratieve planlast ervoor dat deze fondsen worden onderbenut. Ten derde zien de auteurs dat deze fondsen vooral worden gebruikt om geplande en bestaande initiatieven te financieren. Hierdoor komt het innovatieve karakter in het gedrang.

1. *Landen met een hoge tewerkstellingsgraad van moeders worden gekenmerkt door een laag armoederisico voor kinderen*
2. *Een 'familievriendelijk' beleid faciliteert de tewerkstellingskansen van moeders*
3. *Het aantal kinderopvangplaatsen heeft een sterke positieve invloed op de tewerkstelling van moeders*
4. *Een ruimer en empowerend activeringsbeleid is nodig om 'zwakke' doelgroepen een kwaliteitsvolle plaats op de arbeidsmarkt aan te bieden. Het Europees Sociaal Fonds vormt hiervoor een belangrijke stimulans.*
5. *Het ESF moet rekening houden met het sociale aspect van sociale insluiting, minder administratieve planlast doorvoeren en innovatieve initiatieven aanmoedigen*

We moeten echter benadrukken dat een beleid naar kinderarmoede niet enkel mag inzetten op het stimuleren van werkgelegenheid. Cijfers tonen immers aan dat ook huishoudens actief op de arbeidsmarkt een risico kennen op armoede. In de literatuur wordt dit 'in-work' poverty genoemd. We benadrukken daarom dat ook naast de arbeidsmarkt een voldoende ondersteuning moet georganiseerd worden. Belangrijk hierbij zijn de inkomensvervangende uitkeringen zoals werkloosheidsuitkeringen en sociale bijstand. Dit vormt de focus van de volgende paragraaf.

3.1.3. Uitkeringen

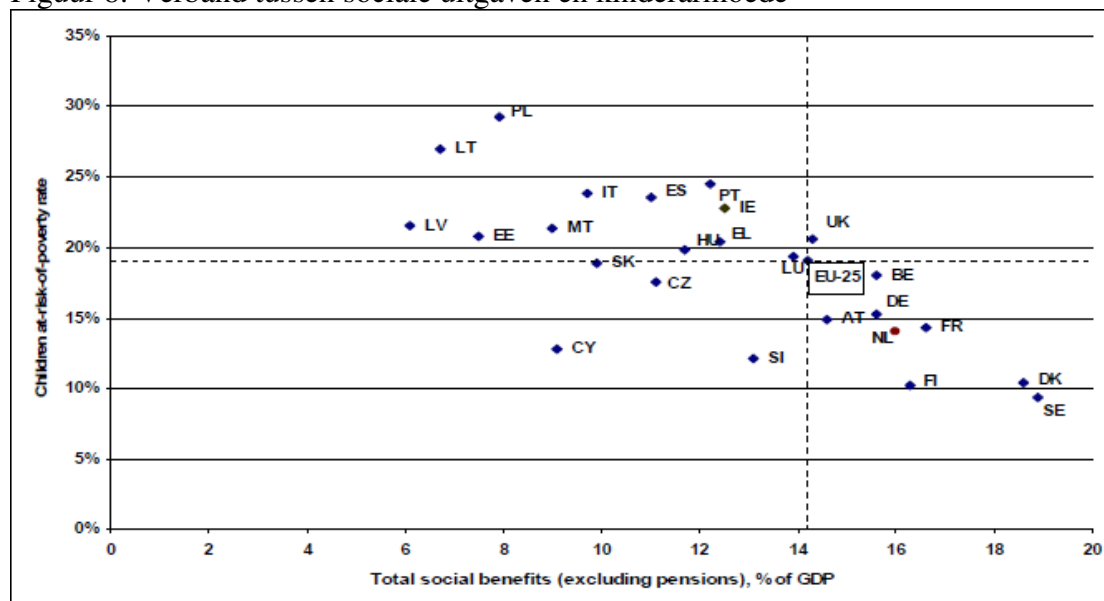
Zoals hierboven beschreven, vormt de mate van decommodificatie het uitgangspunt voor de constructie van een typologie van welvaartsstaten. Eenvoudig uitgelegd, verwijst dit concept naar de mate waarin een welvaartsstaat mensen een leven kan laten opbouwen buiten de arbeidsmarkt. Dit kan enkel gebeuren door het ontwikkelen van een uitgebreid sociaal zekerheidssysteem met een vangnet voor diegenen die tussen de 'mazen van het net vallen'. Heel wat onderzoekers bestudeerden het armoedereducerende effect van de verschillende welvaartsregimes vanuit deze invalshoek. Een bevinding die steeds wordt bevestigd is de intermediaire rol van de welvaartsstaat. Of zoals Brady (2005: 1329) het formuleert na een studie in 18 Westerse landen '*the welfare state emerges as the primary causal influence on national level of poverty*'. De manier waarop de welvaartsstaat is georganiseerd heeft effect op de proportie mensen in armoede. Eén bevinding blijft constant, de welvaartsstaten met de sterkste uitgebouwde verzorgingsstaat of sociaal zekerheidssysteem blijkt gekenmerkt te zijn door een relatief kleine proportie mensen in armoede. Dit verband is bevestigd door een hele reeks studies waarbij dit gegeven werd getest met een verschillende reeks van landen en een andere operationalisering van armoede.

Muffels, Fouarge & Dekker (1999) vinden dat zowel de occasionele, herhaalde als persistente armoede hoger liggen in het Verenigd Koninkrijk een liberale welvaartsstaat dan in Nederland of Duitsland. Headey e.a. (1997) komen tot een gelijkaardige vaststelling voor de vergelijking tussen Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten: de welvaartsstaten die lage cross-sectionele armoedecijfers kennen, slagen er op basis van een langere observatieperiode (vijf jaar) nóg beter in armoede en ongelijkheid te vermijden. Studies waarin armoede wordt geoperationaliseerd in termen van (levensstijl)deprivatie vinden eveneens, zij het niet steeds in dezelfde mate, de gekende regionale verdeling terug. Zo concluderen Muffels & Fouarge (2004) en Tsakoglou & Papadopoulos (2002) dat deprivatie meer voorkomt in de liberale en zuiderse regimes in vergelijking met de sociaal-democratische en conservatieve landen. Halleröd e.a. (2006) komen echter tot een afwijkende bevinding, namelijk dat Finland een hogere deprivatiescore heeft in vergelijking met Groot-Brittannië en Zweden. In deze studies zijn (jammer genoeg) de Oost- en Centraal Europese landen niet opgenomen. Deze landen kampen met relatief hoge armoedepercentages. Dit gegeven wordt bevestigd als armoede wordt berekend op basis van non-monetaire deprivatiematen (Raeymaeckers & Goedemé, 2007).

Een hoog niveau van decommodificatie genereert met andere woorden lagere armoedecijfers. Scruggs & Allan (2006) stellen op basis van macrogegevens voor 16 Westerse landen vast dat hogere sociale uitkeringen niet alleen resulteren in lagere relatieve inkomensarmoedecijfers, maar ook zijn geassocieerd met lagere absolute armoedecijfers. Dewilde (2008) vergelijkt de impact van verschillende macro-indicatoren wat betreft de economische welvaart, niveau van inkomensvervangings bij werkloosheid, niveau sociale bijstand, arbeidsmarktflexibiliteit en ‘child benefit package’. Zij komt tot de conclusie dat de economische welvaart een negatief en significant verband heeft met het risico op armoede. Verder stelt Dewilde (2008) vast dat hoe hoger het niveau van inkomensvervangings, hoe lager het risico op cumulatieve deprivatie. Deze bevinding dient echter genuanceerd te worden. Het effect van het niveau van sociale bijstand en het ‘child benefit package’ is na controle voor BBP per capita (welvaarsniveau) positief op het armoederisico. Dit wordt door Dewilde (2008) verklaard door het feit dat zowel sociale bijstand als het ‘child benefit package’ geen gelijke tred houden met het niveau van welvaart.

Bovenstaand overzicht wijst op een genuanceerd verband tussen het niveau van decommodificatie en het armoederisico op het nationale niveau. Dit verband blijkt voor ‘kinderarmoede’ ook op te gaan. In het rapport van de Europese Commissie (2008) wordt er een duidelijk positief verband aangetoond tussen het niveau van sociale uitgaven en het armoederisico voor kinderen. In landen gekenmerkt door hoge sociale uitgaven zoals Denemarken, Finland en Zweden ontwikkelen kinderen een laag armoederisico. Daarbij komt men in het rapport tot de bevinding dat het armoedereducerende effect van hoge sociale uitgaven vergroot bij landen met een hoog uitkeringsniveau voor kinderen (in BE: kinderbijslag). Dit is het geval bij Hongarije, Oostenrijk, Slovenië, Finland, Zweden, Tsjechië, Denemarken, Estland, Frankrijk en Luxemburg.

Figuur 8: Verband tussen sociale uitgaven en kinderarmoede

Bron: Europese Commissie (2008)

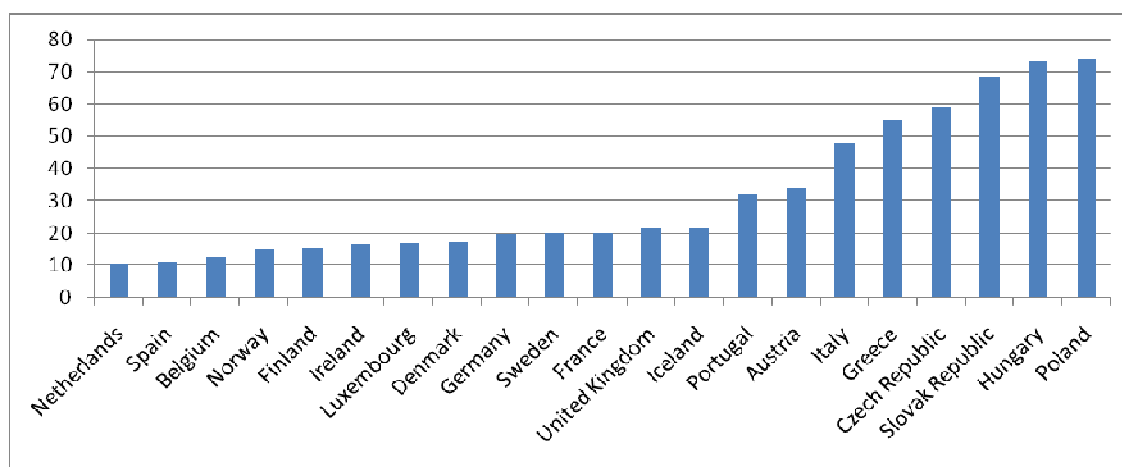
We formuleren volgende kernbevindingen

1. *Er is een negatief verband tussen de mate van decommodificatie en het aandeel kinderen in armoede. Landen met een hoge decommodificatie en een sterk uitgebouwde verzorgingsstaat kennen een lage proportie kinderen in armoede. Dit verband geldt zowel voor financiële armoede als deprivatie.*
2. *Hoe hoger het niveau van inkomensvervangende door werkloosheidsuitkering en/of sociale bijstand, hoe lager het aandeel huishouden en kinderen in armoede (deprivatie en inkomensarmoede)*
3. *Een hoog uitkeringsniveau voor kinderen versterkt het armoedereducerende effect van sociale uitgaven.*

3.2. Huisvesting en omgeving

Naast het materiële welbevinden, gaat een tweede dimensie over de kwaliteit van de leefomgeving. We kunnen deze opsplitsen naar de kwaliteit van de woonst en de algemene leefomgeving. Wat betreft de woning werd in de OECD-studie een indicator weerhouden rond de verhouding van het aantal kamers tot het aantal inwoners in de woning. We zien dat landen de overpopulatie in de woning het kleinste is in landen als Nederland, Spanje, België, Noorwegen en Finland. Daarnaast kennen ook Denemarken, Duitsland en Zweden een voordelige positie. De overpopulatie van de woning is het grootst in Polen, Hongarije en Slowakije.

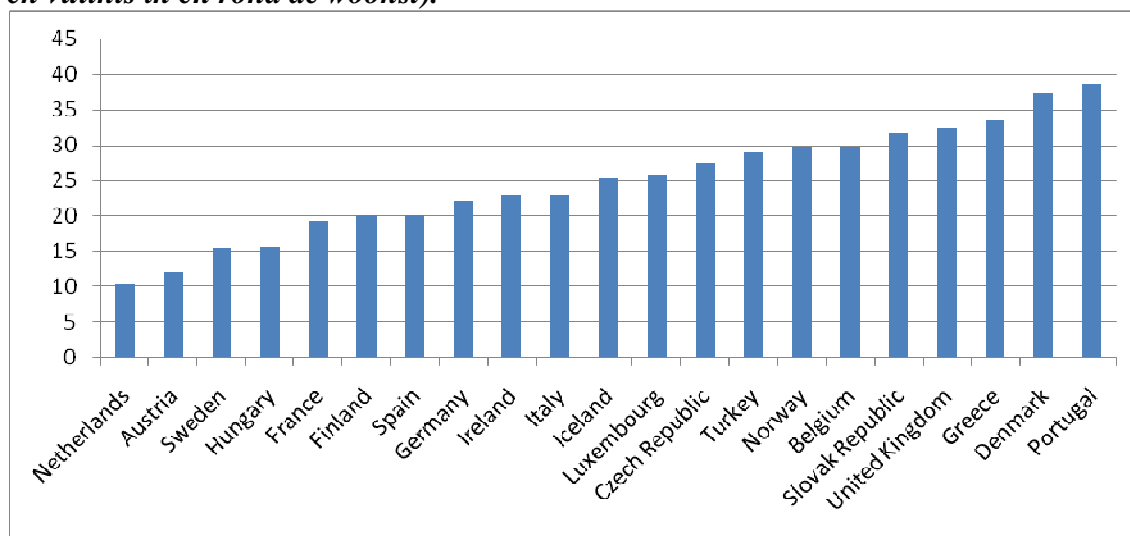
Figuur:9: Overpopulatie in de woning

Bron OECD (2009): data voor Polen en Tsjechië niet beschikbaar

De indicator over de leefomgeving gaat over het percipiëren van lawaaihinder, vervuiling, smog, pollutie en vuilnis in en rond de woonst. De sociaal democratische landen kennen een relatief kleine proportie huishoudens dat hinder ervaart van de directe leefomgeving. Daarnaast zijn ook in IJsland, Ierland, Oostenrijk en Hongarije mensen relatief tevreden. België kent een uitzonderlijk hoge score. In Nederland en Duitsland zijn mensen het minst tevreden.

Figuur 10: Hinder van de leefomgeving (lawaaihinder en vervuiling, smog, pollutie en vuilnis in en rond de woonst).

Bron: OECD (2009)

We besluiten dat we ook wat betreft deze indicatoren een grote variatie terugvinden tussen Europese landen. We moeten echter vermelden dat deze indicatoren belangrijke ‘mechanismen’ weergeven waar de overheid zich bewust van moet zijn. Een al te eenvoudige opvatting zou resulteren in beleidsacties waarbij enkel de buurt wordt proper gemaakt, zonder in te grijpen in de mechanismen die maken dat mensen ‘ontevreden’ zijn over hun buurt. Een ‘buurt’ kan op verschillende manieren een invloed uitoefenen op het gedrag van mensen. We onderscheiden drie mechanismen.

Een *eerste* mechanisme benadrukt het belang van de toegang tot voorzieningen of netwerken. Zo blijken volgens Small & Newman (2001) achtergestelde buurten mensen af te sluiten van netwerken die toegang verlenen tot een plaats op de arbeidsmarkt. Armere buurten herbergen ook een tekort aan voorzieningen waardoor inwoners moeilijk toegang krijgen tot bepaalde dienstverlening zoals kinderopvang, recreatie, kerken en scholen. Een zwakke buurtinfrastructuur kan ervoor zorgen dat de ontwikkeling van kinderen wordt beïnvloed door een te beperkte stimulerende omgeving (Jencks & Mayer, 1990). Niet alleen een tekort aan gezondheid- en sociale dienstverlening kan een negatieve invloed uitoefenen, ook een tekort aan parken, bibliotheken en georganiseerde sociale en recreatieve activiteiten. Sampson e.a. (2002) beargumenteren dat de afwezigheid van stimulerende omgevingen zoals een park waar kinderen kunnen spelen of bibliotheken een remming kan betekenen voor de ontwikkeling van het kind. Hierbij moeten we benadrukken dat niet alleen het aanbod, maar ook een slechte kwaliteit en gebrekkige diversiteit negatieve effecten kunnen hebben (Ellen & Turner, 1997: 836).

Een gebrekkige huisvesting kunnen we ook onder deze noemer plaatsen. Kinderen die opgroeien in minder begoede buurten, rekenen vaak af met een slechte huisvesting. Ook dit aspect kan een belangrijke negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van het kind. De problemen gerelateerd aan een gebrekkige huisvesting spreken voor zich. De bekendste zijn een gebrek aan sanitaire voorzieningen, hygiëneproblemen omwille van vervuiling en vocht. Daarnaast kan ook een gebrek aan plaats een rol spelen.

Een *tweede* mechanisme heeft te maken met de socialisatie en acculturatie. Door een gebrek aan goede ‘rolmodellen’ in de buurt, kunnen jongeren en kinderen hun gedrag niet spiegelen aan goede voorbeelden. Dit belemmert hen in het ontwikkelen van een goede attitude om later een plaats te veroveren op de arbeidsmarkt (Small & Newman, 2001). Daarnaast stellen Small & Newman dat kinderen het gedrag van ‘peers’ aannemen in de buurt en daardoor ‘onaangepast’ gedrag vertonen in de ‘wereld’ buiten de buurt.

Een *derde* mechanismen betreft processen van stigmatisering. Een stigma ontstaat als bepaalde buurten en/of plaatsen gerelateerd worden aan problemen, armoede of criminaliteit . Dit proces werkt op twee manieren. Eerst en vooral kunnen mensen in de wijk een slecht beeld bezitten over de, bijvoorbeeld, beperkte infrastructuur van de buurt. Ten tweede kan de buitenwereld een stigma kleven op een bepaalde buurt. Hierdoor kunnen inwoners omwille van hun woonplaats in een gestigmatiseerde buurt uitgesloten worden tot bepaalde jobs. Daarnaast kunnen jongeren uit buurten door de buitenwereld automatisch behandeld worden als ‘vandalen’ of ‘criminelen’ of kortom: als probleemjongeren.

Onderzoek naar de perceptie van kinderen over de buurt toont aan dat kinderen buurten vooral zien als een speelomgeving (Anthony & Nicotera, 2008; Pannecoucke, 2009). Ze hebben nood aan een voldoende aanbod aan voorzieningen zoals parken, bibliotheken maar ook speelpleinen. Daarnaast is het belangrijke dat er voldoende leeftijdsgenoten of ‘peers’ aanwezig zijn. Hierdoor ontwikkelen ze sociale relaties waar de ontwikkeling van het kind wordt gestimuleerd. Hierboven zagen we echter dat deze ‘peers’ een negatief effect kunnen hebben op de integratie in de ‘wereld’ buiten de buurt. Anthony & Nicotera (2008) tonen daarnaast aan dat rolmodellen belangrijk zijn. Sommige kinderen benadrukken dat ze van bepaalde buurtbewoners bepaalde zaken leren zoals “ *hoe ze mensen moeten helpen*”, “*assertief zijn*” of “*luisteren op school*”. Kinderen hebben ook een mening over negatieve zaken gerelateerd aan de buurt. Zo stellen sommige respondenten van Anthony & Nicotera (2008) dat ze hinder ondervinden van prostituees, alcoholici en daklozen in de buurt.

Onze kernbevindingen zijn:

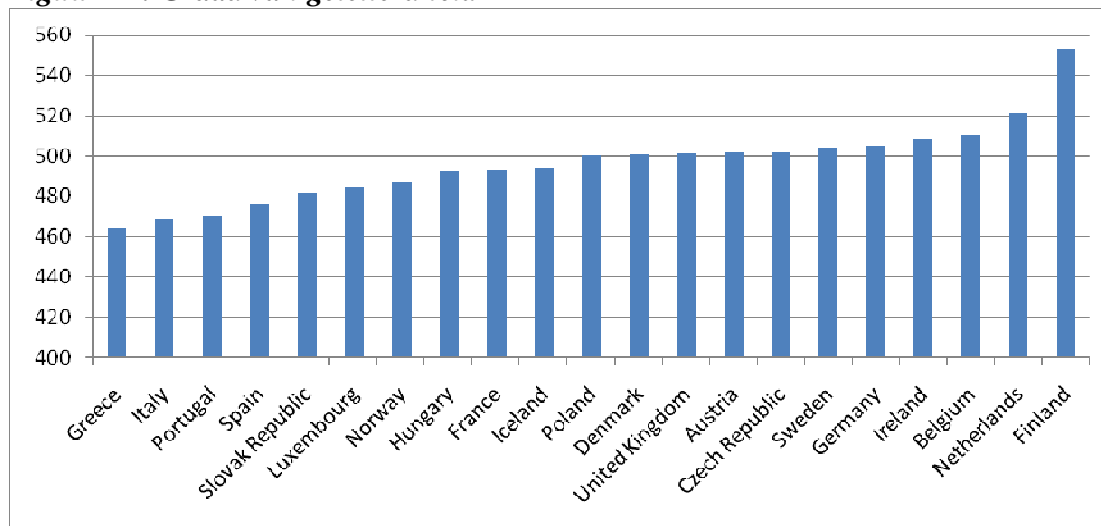
1. *De aanwezigheid van een degelijke huisvesting, speelruimtes en voorzieningen zoals bibliotheken, parken, gezondheidsdiensten en sociale dienstverlening heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van kinderen.*
2. *Processen van socialisering en stigmatisering zorgen ervoor dat kinderen in arme buurten moeilijker aangepast geraken aan normen en waarde van de bredere samenleving.*
3. *Concreet betekent dit dat kinderen die opgroeien in een ‘armere’ buurt een verlaagde kans ervaren op tewerkstelling.*

3.4. Opvoeding en onderwijs

Een derde dimensie gaat over het onderwijs. Drie indicatoren staan hier centraal: de graad van geletterdheid, ongelijkheid in geletterdheid (het verschil tussen de beste en slechtste score) en de proportie jongeren zonder een tewerkstelling en niet

participeren in het onderwijs of een andere vorm van opleiding. Wat betreft de scores op geletterdheid, merken we dat Zuid- en Oost-Europese landen slecht scoren. De beste scores vinden we terug in Finland, Nederland, België, Ierland en Duitsland. De Zuid-Europese landen scoren hier het slechtst (Griekenland, Italië, Spanje & Portugal)

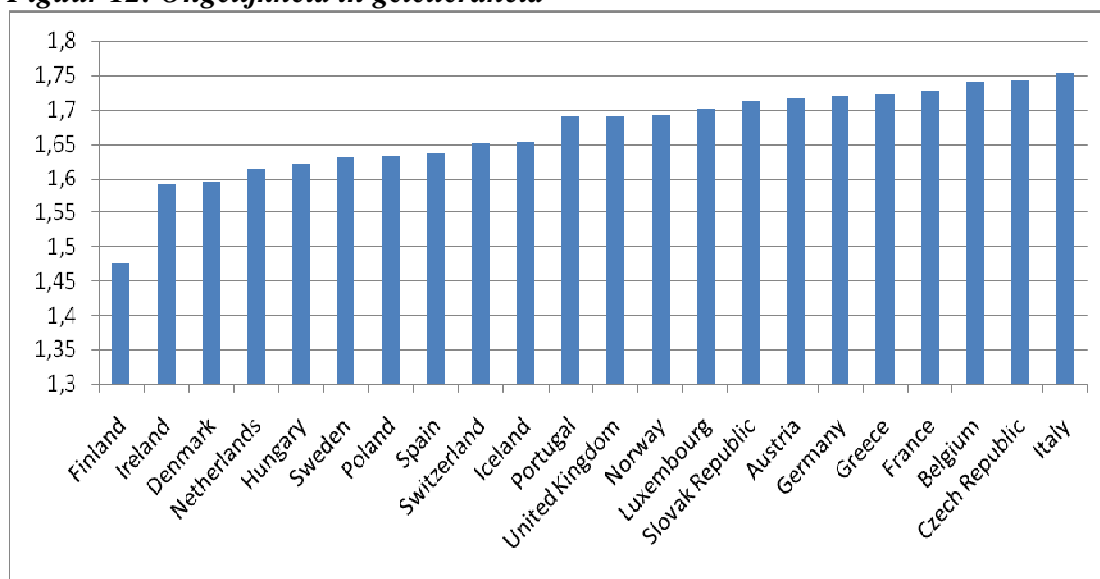
Figuur 11: Graad van geletterdheid

OECD (2009)

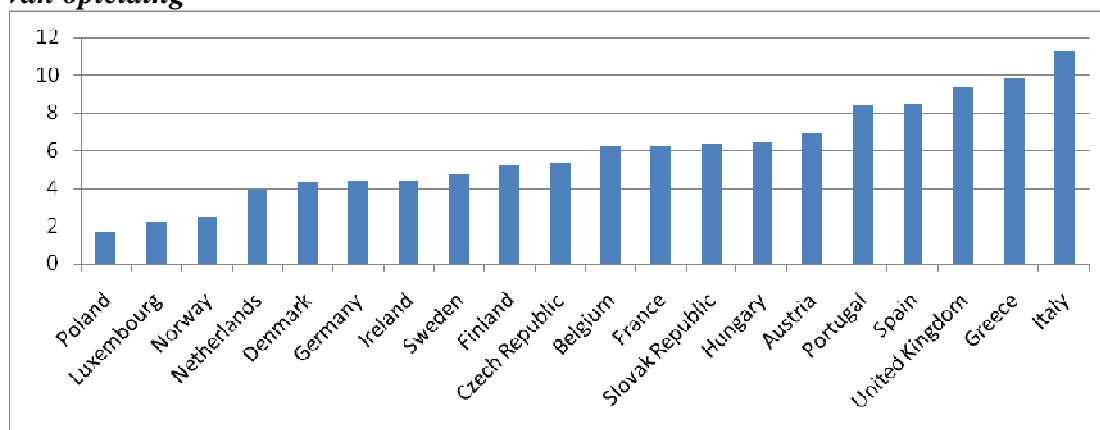
Een tweede belangrijke indicator heeft betrekking op de ‘ongelijkheid’ die het schoolsysteem produceert. Een indicator die hiervoor wordt gebruikt gaat over de afstand tussen de beste en slechtste leerlingen. In landen waar deze afstand groot is betekent dit dat de beste leerlingen een grote voorsprong hebben in vergelijking met de leerlingen die het slechtst presteren. In landen met een kleine afstand, is het verschil tussen de beste en slechtste leerlingen klein. Deze indicator wordt gebruikt om te meten hoe ‘performant’ een schoolsysteem is. Een land dat een kleine ongelijkheid produceert, slaagt erin om alle leerlingen even goed of (even slecht) te doen presteren. In onderstaande tabel bemerken we een grote ongelijkheid in Griekenland, Frankrijk, België, Tsjechië en Italië. Wat opvalt is dat België een hoge prestatiescore combineert met een hoge ongelijkheid tussen de leerlingen. Het verschil tussen de beste en slechtste leerling is zeer groot. Finland, Ierland en Denemarken combineren een grote prestatiescore met een lage ongelijkheid.

Figuur 12: Ongelijkheid in geletterdheid

Bron: OECD (2009)

Figuur 13: Proportie jongeren zonder tewerkstelling, onderwijs noch andere vorm van opleiding

Bron: OECD (2009)

Een derde indicator betreft het aantal jongeren zonder tewerkstelling, onderwijs of andere vorm van opleiding. Opvallend is de lage score van Polen. Dit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat dit land een hoge tewerkstellingsgraad kent. Ook Luxemburg, Noorwegen, Denemarken, Duitsland en Ierland kennen een lage score. Het hoogste aantal jongeren zonder tewerkstelling of enige vorm van onderwijs of opleiding treffen we aan in Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Italië.

Deze indicatoren duiden op de ontwikkelingskansen die kinderen krijgen. Zowel opleiding als tewerkstelling zijn hier belangrijk. Toch willen we in onderstaande paragraaf ook aandacht schenken aan de 'vroegste' ontwikkeling van het kind, namelijk via een kwaliteitsvolle kinderopvang. Studies tonen namelijk aan dat hoe vroeger een kind (uit een arm gezin) een stimulerende omgeving krijgt aangeboden, hoe meer de cognitieve vaardigheden van het kind worden aangescherpt. We bekijken

eerste de rol die een kinderopvang kan spelen en gaan daarna in op het belang van het onderwijs en de uitsluitingsmechanismen die er bestaan.

3.4.1. Kinderopvang

In vorige paragraaf illustreerden we reeds dat publieke kinderopvang een belangrijke stimulans kan betekenen voor de tewerkstelling van moeders met jonge kinderen. Opvallend is dat de landen met een uitgebreide kinderopvang een hoge tewerkstellingsgraad voor moeders genereren. Belangrijk is echter de vraag naar de gevolgen voor het kind. Een hoge tewerkstellingsgraad van moeders heeft als onvermijdelijk resultaat dat de ouder-kindrelatie verandert, zeker in vergelijking met landen waar meer traditionele rolpatronen gelden.

Vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief zijn de eerste levensjaren van een kind immers cruciaal voor de ontwikkeling. Meerdere studies hebben reeds aangetoond dat een hoge ouder-kind interactie een positieve invloed heeft op de cognitieve en socio-emotionele ontwikkeling van het kind (Lefebvre & Merrigan, 2002). Verschillende auteurs stellen zich daarbij de vraag in hoeverre de afwezigheid van een uit huis werkende moeder de ontwikkeling van een kind kan belemmeren. De resultaten zijn divers en spreken elkaar tegen. Waldfogel e.a. (2002) stellen vast dat een tewerkstelling van de moeder in het eerste jaar de cognitieve ontwikkeling van het kind tegenwerkt. Lefebvre & Merrigan (2002) tonen in deze lijn aan dat vierjarige kinderen met werkende moeders, in vergelijking met leeftijdsgenoten met een thuiswerkende moeder, meer kans hebben op een lage vocabulaire kennis.

Recent studiewerk vanuit de VS heeft echter aangetoond dat niet de kwantiteit maar de kwaliteit van de ouder-kind relaties een rol speelt bij het beperken van gedragsproblemen, het aanmoedigen van sociaal gedrag en het stimuleren van de taalvaardigheid van het kind. Tong e.a. (2009) stellen hier vast – dat na de transitie van de moeder naar een job – vooral veranderingen in de relatie tussen kind en ouder een rol spelen. Hierbij stellen de auteurs dat veranderingen in speelroutine en het disciplinaire optreden van de moeder een effect hebben op de vocabulaire kennis van een kind na twee jaar. Zij bevestigen dat de ontwikkeling van het kind sterk afhankelijk is van de inspanningen die de zorgverstrekker verricht om met het kind te spelen. Volgens de auteurs bevordert een ‘spelende moeder’ de sociale vaardigheden en de fysische en cognitieve ontwikkeling. Vanuit dit uitgangspunt, dat vooral de kwaliteit van de zorg vooropstelt, benadrukken de auteurs de cruciale rol van kinderopvang. Een kwaliteitsvolle kinderopvang compenseert namelijk de negatieve effecten van een sterk verminderde interactie tussen de werkende moeder en het kind. In centra voor kinderopvang komen kinderen in contact met ‘peers’, leeftijdsgenoten en zorgverstrekkers waardoor de mogelijkheden tot interactie vergroten. Een belangrijke voorwaarde is dat de kinderopvang op een kwaliteitsvolle manier wordt verstrekt.

Uit wat bestaat een kwaliteitsvolle kinderopvang? Volgens een rapport van EACEA (2009) (Education, Audiovisual & Culture Executive Agency) moet een kwaliteitsvolle kinderopvang een emotioneel veilige omgeving creëren, met sensitieve, ondersteunende, emotioneel-stimulerende interacties tussen de zorgverstrekker en het kind. Het belang hiervan wordt ook geopperd door Kamerman

e.a. (2003). Een goede kinderopvang met aandacht voor warme en stimulerende opvang zorgt er zelfs voor dat kinderen van huishoudens met een laag inkomen een sterke ontwikkeling kennen van cognitieve en taalvaardigheden (Kamerma e.a., 2003: 44).

We besluiten dat niet alleen de beschikbaarheid van kinderopvangplaatsen maar ook de kwaliteit van de opvang uitermate belangrijk is. De cognitieve en socio-emotionele ontwikkeling van het kind moeten immers centraal staan. Belangrijk is dat vanuit het beleid cruciale randvoorwaarden voorzien worden om een kwaliteitsvolle hulpverlening mogelijk te maken. Kamerma e.a. (2003) benadrukken enkele richtlijnen vanuit de OECD voor het ontwikkelen van randvoorwaarden om een kwaliteitsvolle kinderopvang mogelijk te maken:

1. Een integrale benadering van beleidsontwikkeling en implementatie op het gebied van kinderopvang
2. Een sterke relatie met het onderwijssysteem
3. Een universele benadering tot toegang tot kinderopvang, vooral voor kinderen met specifieke noden
4. Substantiële publieke investeringen voor de dienstverlening en infrastructuur
5. Een participatieve benadering voor kwaliteitsverbetering. Hierbij moeten zowel ouders, kinderen als professionelen betrokken worden
6. Voldoende geschoold personeel
7. Aandacht voor monitoring en dataverzameling
8. Een onderzoeksagenda op langetermijn.

1. *Een verminderde interactie tussen werkende moeder en kind kan de ontwikkeling van het kind verstoren.*
2. *Een kwaliteitsvolle relatie tussen kind en moeder en een kwaliteitsvolle kinderopvang zijn echter positief voor de cognitieve en socio-emotionele ontwikkeling van het kind.*
3. *Een kwaliteitsvolle kinderopvang berust op een stimulerende en ondersteunende omgeving*
4. *Een kwaliteitsvolle kinderopvang is enkel mogelijk bij de juiste randvoorwaarden*

3.4.2. Onderwijs

Een vierde beleidsthema is het onderwijs. Onderwijs zorgt voor het aanleren en ontwikkelen van cognitieve capaciteiten en vaardigheden en stimuleert hierdoor de doorstroming naar een comfortabele plaats op de arbeidsmarkt. De indicatoren van kinderwelzijn rond het onderwijs focussen op zowel de prestatie als de ongelijkheid die het schoolsysteem kan produceren. Ook de ‘outcome’ indicator met betrekking tot de jongeren zonder werk of opleiding wijzen op de mate van ongelijkheid die een onderwijssysteem kan produceren. Belangrijk hierbij is dat een onderwijsbeleid inspanningen levert om de drempels weg te nemen die voor kinderen in armoede een gelijkwaardige participatie aan het onderwijs in de weg staan.

Een belangrijke vraag die we hier moeten stellen gaat over de bevolkingscategorieën die worden uitgesloten van een kwaliteitsvol onderwijs. Groenez e.a. (2003) (zie ook:

Groenez, 2009) en bevestigen in het cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs de trend die ook in internationaal onderzoek wordt gesteld. Ze stellen namelijk dat schoolse vertraging eerst en vooral voorkomt bij kinderen waarbij de ouder een 'niet-actieve' socio-professionele status heeft. De auteurs stellen op basis van deze bevinding dat het mogelijke positieve effect van een 'thuisblijvende' moeder een foute veronderstelling is. Daarnaast blijken ook migrantenkinderen met een schoolachterstand te kampen. Hierbij stellen de auteurs dat niet het verschil in taal of nationaliteit maar vooral de socio-professionele status van de ouders een grote barrière vormt. Een derde categorie zijn de kinderen geboren bij een alleenstaande ouder. Volgens de auteurs hebben alleenstaande ouders over het algemeen een lagere financiële en materiële draagkracht. Daarnaast heeft deze groep minder tijd voor een schoolse begeleiding en kampen ze met een beperkt sociaal ondersteuningsnetwerk. Bovendien stellen de auteurs dat een gebroken gezinssituatie kan leiden tot socio-emotionele problemen bij het kind waardoor de alledaagse schoolparticipatie wordt bemoeilijkt. De auteurs vermelden ook dat het geslacht een rol kan spelen. Zo lopen jongens reeds in het kleuteronderwijs vertraging op tegenover meisjes. Ze lopen namelijk meer dan tweemaal zoveel risico om in het buitengewoon lager onderwijs terecht te komen. In het secundair onderwijs hebben ze aanzienlijk meer kans op vertraging en belanden ze vlugger in de waterval. Het risico op een ongekwalificeerde uitstroom ligt vervolgens voor jongens aanmerkelijk hoger dan voor meisjes. In Groenez e.a. (2003) en Groenez (2009) vullen hierbij aan dat de ongelijkheid al in de kleuterschool start. Zo blijkt dat de participatie aan het kleuteronderwijs aanmerkelijk lager is bij de kleuters van laaggeschoolde moeders, van inactieve vaders, maar ook bij kleuters met een vreemde nationaliteit en bij kleuters van éénoudergezinnen.

De drempels die mensen in armoede ervaren om een gelijke toegang tot het onderwijs te verkrijgen zijn al langer gekend en (jammer genoeg) nog steeds zeer actueel. Eerst en vooral kunnen we spreken van financiële drempels. Zo blijken allerhande schoolgelden voor schoolreizen, uitstappen, boeken, schriften en ander schoolgerief een belangrijke drempel te zijn. Wegens een tekort aan financiële middelen worden kinderen uit huishoudens in armoede weerhouden om ten volle te participeren aan het schoolgebeuren. Daarnaast zijn er ook meer cultureel-getinte drempels. Bernstein (1947) bijvoorbeeld beargumenteerde dat de lagere socio-economische klassen een andere taalstructuur hanteren dan de hogere socio-economische klassen. Giddens (2001) stelde in het verlengde van Bernstein dat bepaalde socio-economische groepen op school onderpresteren vanwege deze verschillen in taalstructuur. Het kind krijgt thuis niet voldoende steun op schoolgebied en zal moeilijker gehoorzamen aan de schoolprincipes. Verder zorgen factoren gerelateerd aan de interactie tussen leerkracht en kind dat er een zekere ongelijkheid wordt geproduceerd. Zo gebruiken leerkrachten, meestal van hogere socio-economische klasse, andere taalcodes die kinderen van lagere socio-economische klasse niet begrijpen. Verder hebben kinderen moeite met het conceptuele onderscheid tussen generalisatie en abstractie.

Een andere verklaring komt van Illich (1973). Deze auteur stelt dat scholen een verborgen curriculum hanteren. Dit curriculum verbergt vooroordelen en zorgt ervoor dat kinderen van huishoudens in armoede een schuldgevoel en een lager zelfvertrouwen ontwikkelen. Een derde, maar zeer invloedrijke these is die van Bourdieu. Bourdieu is van mening dat het onderwijs de bestaande economische en sociale structuren in de hand werkt. De maatschappelijke verhoudingen reproduceren zichzelf. Deze these is door verschillende auteurs bevestigd door de invloed van

achtergrondkenmerken op de onderwijsprestatie te meten. Gezinnen uit de dominante sociale klassen zorgen er onbewust voor dat hun kinderen goed presenteren door hen een bepaald cultureel kapitaal mee te geven.

1. *Diverse uitsluitingsmechanismen zorgen ervoor dat kinderen uit gezinnen in armoede worden uitgesloten van een kwaliteitsvol onderwijs*
2. *Deze mechanismen hebben zowel betrekking op financiële barrières, als op sociale als culturele drempels.*
3. *Kinderen uit een huishouden met ouders met een lagere socio-professionele status hebben een hoge kans op vertraging in het onderwijs.*

3.5. Gezondheid, veiligheid en risicogedrag

Naast onderwijs is ook het domein gezondheid van bijzonder belang voor kinderen. We maken een onderscheid tussen risicogedrag en gezondheid en veiligheid. We gaan eerst in op de eerste component. In een tweede paragraaf bekijken we gezondheid. Vervolgens bespreken we enkele relevante bevindingen voor het beleid.

3.5.1. Risicogedrag

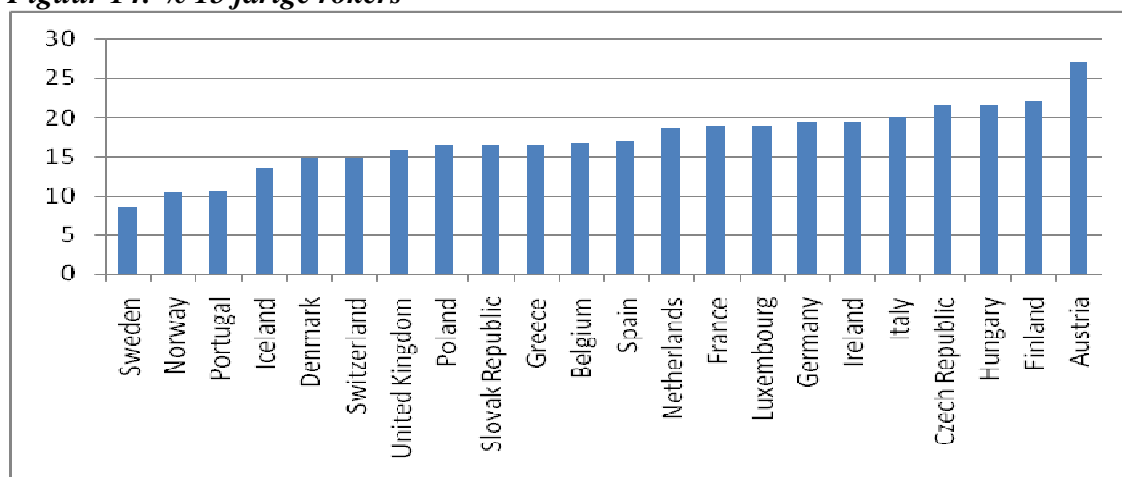
Bradshaw e.a. (2006) stellen dat risicogedrag algemeen voorkomt bij jeugd in de puberteit en adolescentiefase. Deze leeftijdsgroep wordt immers gekenmerkt door een zeker mate aan experimenteergedrag op het gebied van tabak, alcohol en drugs. Vooral bij jongeren in een vroege leeftijd fase kan het overmatig innemen van deze schadelijke stoffen tot blijvende gezondheidsproblemen leiden. Het belang van ‘peer pressure’ moet hier benadrukt worden. Het gebruik van alcohol en drugs in groep gebeurt vaak in een gevoel van saamenhorigheid in de groep van leeftijdsgenoten en vrienden. Het eindrapport van EUGLOREH (EU Public Health Programme project) stelt dat roken kan aanzien worden als een belangrijke risicofactor voor zes tot acht aandoeningen die tot een sterfgeval leiden. Hierbij rekent men hart- en vaatziekten, kanker en COPD (Chronic obstructive pulmonary disease of ‘rokerslong’). Daarbij stelt het rapport dat het aandeel rokers twee keer zoveel bedraagt (18%) als het gemiddelde op wereldniveau. Wat betreft het alcoholgebruik benadrukt EUGLOREH dat overmatig alcoholgebruik een oorzaak is voor bijna de meeste neuropsychiatrische stoornissen. Het rapport benadrukt dat 42 miljoen Europeanen excessief alcohol gebruiken. Hierbij wordt gesteld dat het zogenaamde ‘Binge drinking’ meer en meer voorkomt bij jongeren.

Het verband tussen socio-economische status en dergelijk risicogedrag is aangetoond door meerdere empirische studies (Cockerham, 2004: 98-99). Dit gegeven wordt meestal verklaard door het feit dat mensen in armoede minder toegang verkrijgen tot gezondheidsinformatie, minder controle en keuzevrijheid hebben voor het kiezen van voedsel en meer kans hebben om zich in een sociale omgeving te bevinden waar ongezond voedsel, roken en drinken aanvaardbaar is. Ook voor België is er voldoende empirisch cijfermateriaal voorradig over de relatie tussen risicogedrag en sociaal economische status (Deboosere, e.a. 2008; De Boyser, 2007). Zo blijkt uit De Boyser (2007) dat mensen met een lage socio-economische status, in vergelijking met mensen met een hoge socio-economische status, vaker last hebben van overgewicht en meer

tabak gebruiken. Verder blijkt dat zieken/invaliden en werklozen gekenmerkt worden door een hoger alcoholgebruik dan werkenden en gepensioneerden.

In onderstaande figuur wordt voor elk van de Europese OECD landen het aandeel 15-jarigen met een regelmatig rookgedrag weergegeven. We zien dat in Zweden, Noorwegen, Portugal, IJsland en Denemarken een relatief kleiner aandeel een regelmatig rookgedrag vertoont. Een hoge proportie rokers vinden we in Italië, Finland en in enkele Oost-Europese landen zoals Tsjechië en Hongarije. In Oostenrijk vinden we de hoogste proportie jonge rokers. België beneemt een tussenpositie en bevindt zich tussen Griekenland en Spanje.

Figuur 14: % 15 jarige rokers

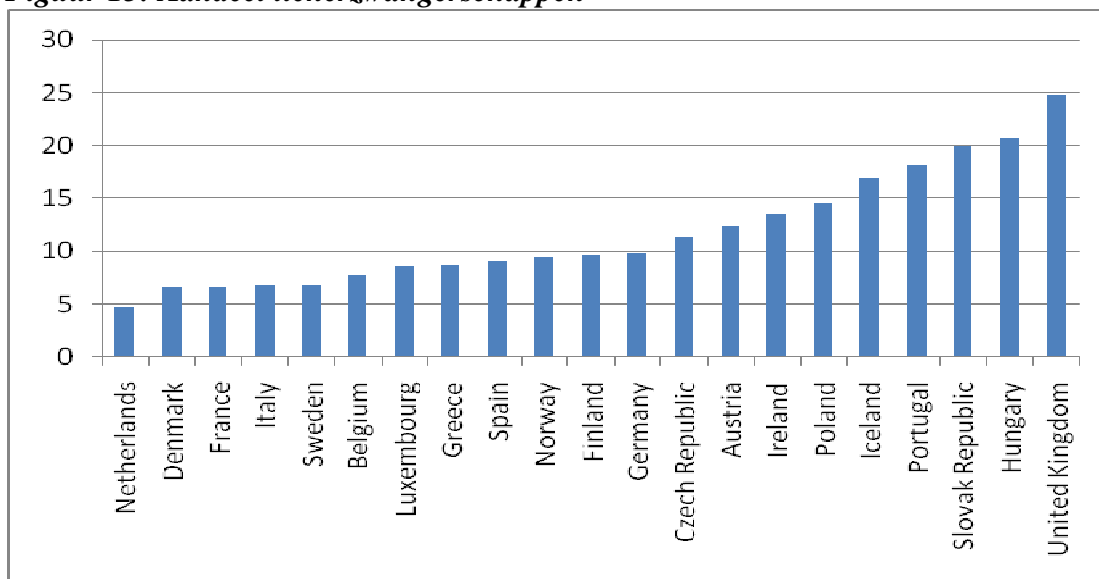

OECD (2009)

Een volgende indicator gaat over het aandeel jongeren dat minstens al twee keer dronken is geweest. Opvallend is de hoge score voor sociaal democratische landen als Finland en Denemarken. Ook in het Verenigd Koninkrijk, Polen en Oostenrijk blijken veel jongeren van deze leeftijdsklasse een hoog alcoholgebruik te vertonen. Een lage score wordt gevonden voor Zweden, Noorwegen, Portugal, IJsland en Denemarken. Ook hier bevindt België zich in middenmoot.

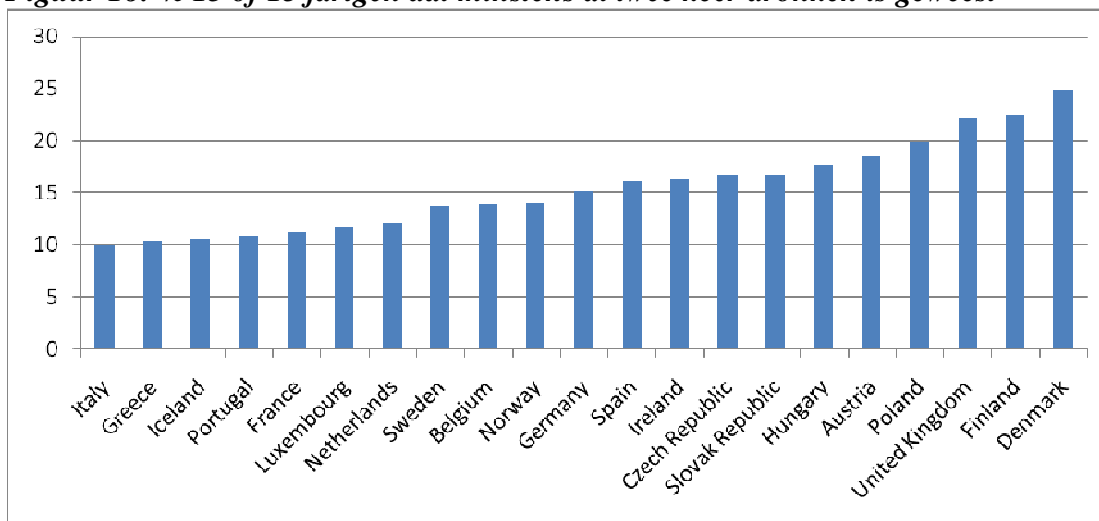
Een volgende risicofactor is het percentage tienerzwangerschappen. Een hoog aantal tienerzwangerschappen komt voor in het Verenigd Koninkrijk, gevolgd door enkele Oost-Europese landen zoals Slowakije en Hongarije. In Nederland, Denemarken, Frankrijk en Italië vinden we een laag aantal zwangere jonge meisjes. Ook in Zweden en België komt een laag percentage voor.

Figuur 15: Aandeel tienerzwangerschappen

OECD (2009)

Figuur 16: % 13 of 15 jarigen dat minstens al twee keer dronken is geweest

OECD (2009)

3.5.2. Gezondheid

Een belangrijke observatie, door heel wat binnenlands en buitenlands onderzoek bevestigd, is dat gezondheid sterk gerelateerd is aan socio-economische status (voor een overzicht zie Cockerham (2004: 62-63). Wat deze onderzoeken met elkaar gemeen hebben is dat ze allen aantonen dat bevolkingsgroepen met een lagere socio-economische status - gemeten door onderwijsniveau of beroepsstatus – kampen met een slechtere gezondheid en hierdoor een hoog risico op mortaliteit kennen. Onderstaande citaat vat deze studies krachtig samen:

‘Whether social position is measured by occupational class, or by assets such as house and car ownership, or by employment status, a similar picture emerges. Those at the bottom of the social scale have much higher death rates than those at the top.

This applies at every stage of life from birth through to adulthood and well into old age. Neither is it just a few specific conditions which account for these higher death rates. All the major diseases now affect the poor more than the rich. (...) the unemployed and their families have considerably worse physical and mental health than those in work. (Whitehead (1990) geciteerd in: Cockerham, 2004: 67-68).

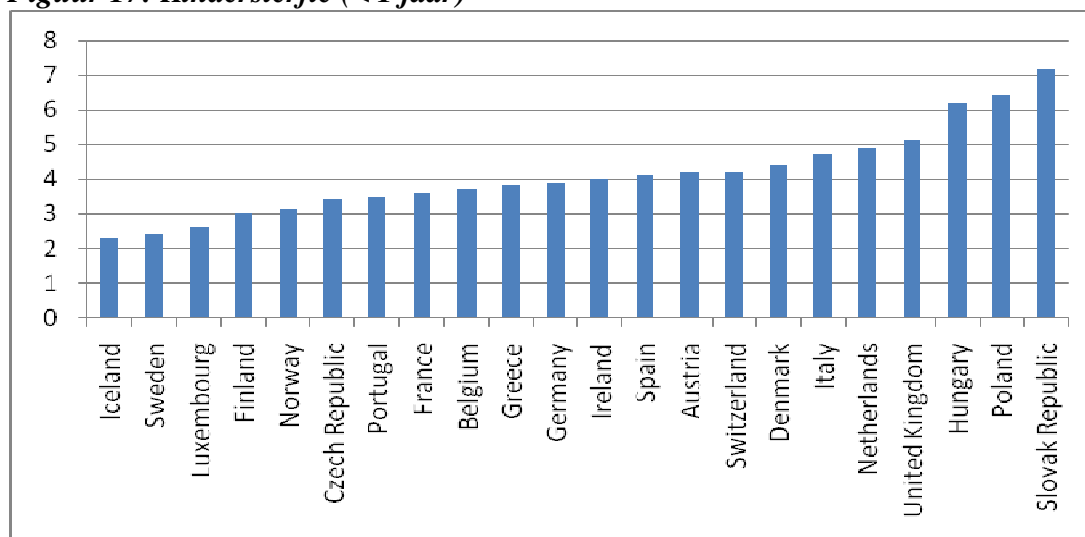
Dit gegeven werd ook voor België aangetoond in De Boyser (2007). Er wordt benadrukt dat er van in de moederschoot socio-economische gezondheidsverschillen vast te stellen zijn, zowel in termen van verhoogde kans op sterfte rond de geboorte als in het eerste levensjaar. Lagere socio-economische groepen hebben een slechter aanvoelen van de eigen gezondheid, hebben vaker te kampen met chronische aandoeningen en handicaps.

De relevantie van de dimensie gezondheid voor kinderarmoede hoeft daarom geen verdere beargumentering. De OECD weerhoudt acht indicatoren. We bespreken er drie: kindersterfte, vaccinatiegraad tegen de mazelen en zelfmoordgraad bij kinderen tussen 15 en 19 jaar. Na een bespreking van deze cijfers gaan we in op enkele aandachtspunten voor het beleid.

Enkele cijfers

Sterfte van kinderen onder 1 jaar komt relatief vaak voor in Oost-Europese landen als Slowakije, Polen en Hongarije. Opvallend is ook de aanwezigheid van landen als het Verenigd Koninkrijk en Nederland in de top vijf. In landen als IJsland, Zweden, Luxemburg en Finland zien we een relatief laag aandeel kinderen dat voor het eerste levensjaar gestorven is. Ook Noorwegen en Tsjechië scoren relatief laag. België beneemt een tussenpositie, maar vertoont een hoger percentage dan Frankrijk en Portugal.

Figuur 17: Kindersterfte (< 1 jaar)

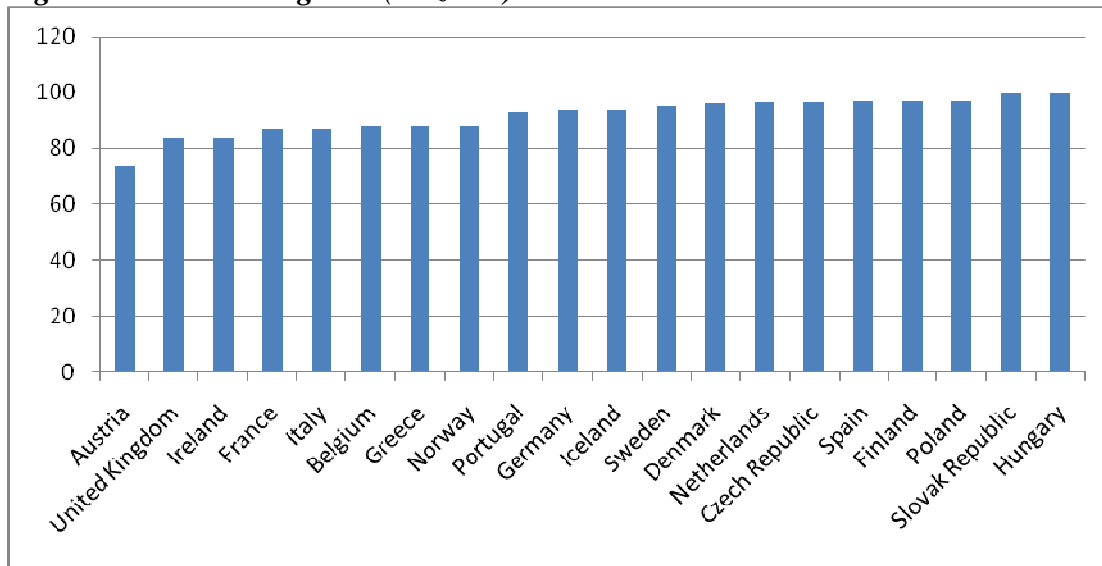

OECD (2009)

De meeste landen vertonen een hoge vaccinatiegraad. We merken dat de landscores zich boven de tachtig procent bevinden. Oostenrijk is de belangrijkste uitzondering,

hier vinden we een percentage van 74 %. De vaccinatiegraad is het hoogste in Hongarije en Slowakije. Op de tweede plaats staan Finland en Polen.

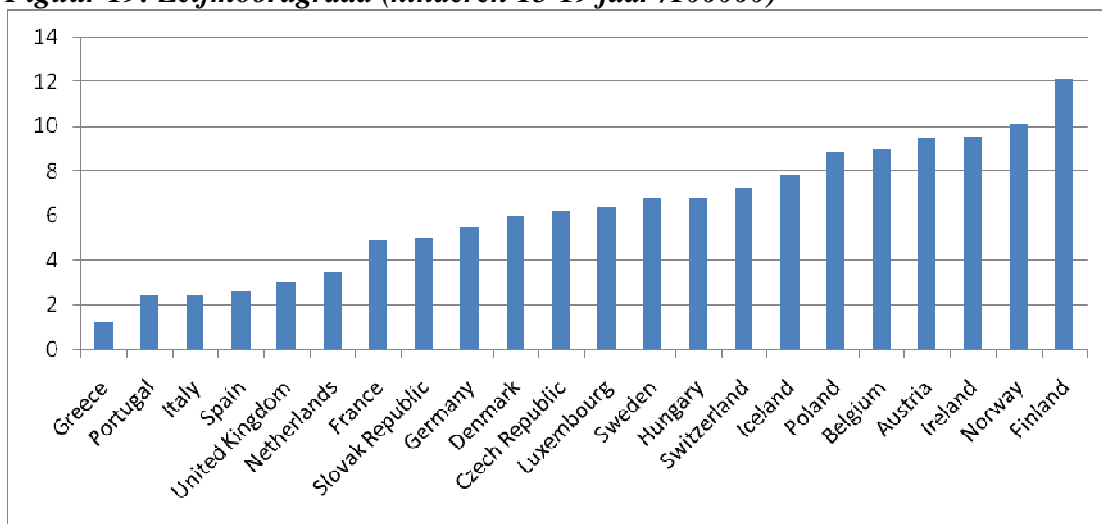
Figuur 18: Vaccinatiegraad (mazelen)

OECD (2009)

De zelfmoordgraad voor kinderen tussen 15 en 19 jaar is opvallend hoog in Finland (12/100.000 kinderen), gevolgd door Noorwegen (10 kinderen). In Zuiders landen als Griekenland, Portugal, Italië en Spanje zien we een opvallend laag aantal. Wat opvalt is het 'relatief' hoge aantal in België. België bevindt zich namelijk in de top vijf landen wat betreft de zelfmoordgraad van kinderen tussen 15 en 19 jaar.

Figuur 19: Zelfmoordgraad (kinderen 15-19 jaar /100000)

OECD (2009)

Aandachtspunten voor het beleid

Een belangrijk aandachtspunt is de toegang tot gezondheidszorg voor mensen in armoede. Uit talrijke binnenlandse en buitenlandse studies blijkt dat er een negatief verband bestaat tussen de socio-economische status en het gebruik van gezondheidszorg.

In een literatuuroverzicht geeft Cockerham (2004: 129-131) drie mogelijke verklaringen waarom mensen in armoede minder gebruik maken van gezondheidszorg. Deze kunnen we vergelijken met de drempels besproken op het gebied van onderwijs.

Een **eerste** gaat over de financiële kost. Gebruik maken van gezondheidszorg kost geld. Mensen in armoede vinden daarom moeilijk hun weg naar een kwaliteitsvolle gezondheidszorg. Hoewel heel wat inspanningen worden gedaan om de kostprijs voor kansengroepen zo laag mogelijk te houden, blijkt dit nog altijd een drempel te zijn. Dit blijkt uit een rapport van welzijnsschakels over gezondheid. Volgend citaat problematiseert het belang van deze financiële barrière:

“Ik sukkel al maanden met mijn arm. De huisarts zal ik voor mezelf al eens uitstellen. Als de kinderen ziek zijn ga ik wel altijd. Mijn kinderen hebben voorrang! Soms lukt het financieel niet! Soms moet je 4 tot 5 keer gaan bij de huisarts voor hij u doorstuurt naar een specialist. Kom nog eens... kom nog eens... zegt de huisarts, ondertussen lopen de kosten op. Als je dan bij de specialist gaat en hij spreekt van operatie dan denk je al: dat kan ik mij niet veroorloven, ik stel het uit.” (Welzijnsschakels, 2004:4)

Een **tweede** verklaring heeft volgens Cocherham (2004) te maken met de armoedecultuur of ‘culture of poverty’. Deze verklaring heeft als uitgangspunt dat mensen in armoede waarden en normen hanteren waardoor ze geen toegang krijgen tot het gezondheidssysteem. Volgens deze verklaring erkennen mensen in armoede een toestand van ziekte minder snel en druist het gebruik maken van allerlei voorzieningen in tegen hun ‘overlevingscultuur’.

Een **derde** verklaring is de systeembenadering of de ‘systems barrier explanation’. Volgens deze verklaring zorgen organisationele drempels ervoor dat mensen minder gebruik maken gezondheidszorg. Het gaat hier niet enkel over de locatie van een voorziening, ook de algemene onpersoonlijke sfeer van het verstrekken van zorgen blijkt een rol te spelen. Zo stelt onderzoek vast dat patiënten met een laag inkomen hinder ondervonden van een gebrek aan preventieve onderzoeken, lange wachttijden en een minder kwaliteitsvolle relatie tussen dokter en patiënt. Het belang van deze organisationele drempels wordt bevestigd in een rapport van Centrum Kauwenberg (2004) over de toegang tot gezondheidszorg.

Zo wordt gesteld dat er te weinig respect bestaat aan de balie van ziekenhuizen voor mensen in armoede. Verder stelt men dat gezondheidswerkers enkel oog hebben voor het specifieke (gezondheids-)probleem en niet voor de bredere problematiek van de persoon. Daarnaast is ook het taalgebruik van de dokter of hulpverlener vaak te

ingewikkeld. Men begrijpt de probleemanalyse en adviezen van de dokter niet en loopt hierdoor een kans mis om een herstel te bespoedigen.

3.6. Subjectief welbevinden

Een laatste, zeer ruime dimensie van het kinderwelzijn gaat over de subjectieve beleving. Deze kan betrekking hebben op diverse domeinen. We onderscheiden de belangrijkste, deze gaan van de nabije leefsituatie van het kind tot de bredere omgeving. Eerst en vooral zijn er de relaties die het kind heeft met ouders en 'peers'. Daarnaast moet een kind de mogelijkheid krijgen om ook in de ruimere omgeving kansen te krijgen waardoor het zich kan goed voelen en ontplooien. We gaan hier in op het belang van sport, recreatie en cultuur. We gaan in op deze drie domeinen. We trachten waar mogelijk een vergelijkend perspectief te hanteren. Het is echter moeilijk om voor deze zeer specifieke domeinen betrouwbare en vergelijkbare indicatoren te vinden.

In een laatste paragraaf gaan we in op hoe het 'beleid' het subjectief welbevinden van kinderen uit kansengroepen kan verbeteren. Een ondersteuning vanuit een empowerment-perspectief moet hier centraal staan.

3.6.1. Kindrelaties

De relaties van kinderen zijn cruciaal voor het subjectieve welbevinden. De ontwikkelingskansen worden sterk gestimuleerd als het kind kan beschikken over kwaliteitsvolle relaties met zowel ouderen als leeftijdgenoten.

Eerst en vooral is er de relatie tussen het kind en de ouder. De hedendaagse fluctuerende gezinssamenstelling doet besluiten dat elk kind een grote kans heeft om in de loop van zijn of haar ontwikkeling met een echtscheiding van de ouders wordt geconfronteerd. Hierbij wordt de vraag gesteld in hoeverre een relatiebreuk een effect kan hebben op het welbevinden van het kind. Daarnaast blijkt ook de kwaliteit van de ouderschapsrelatie een invloed te hebben. Zo hechten Orthner e.a. (2004) belang aan een goede communicatie tussen ouder en kind. Deze moet gericht zijn op het stimuleren van de activiteiten en onderwijsopportunities van het kind. Ouders moeten hun kinderen helpen om hen te doen slagen in het leven.

De relaties met 'peers' is minstens even belangrijk. Een kind moet de mogelijkheid krijgen om vriendschapsrelaties aan te gaan met leeftijdgenoten. Bradshaw e.a. (2006) wijzen hier op het belang van de aanwezigheid van 'een beste vriend' met wie het kind zaken kan bespreken die hij of zij niet kwijt kan aan ouders of familie. Kinderen lopen gevaar om uitgesloten te worden als ze 'anders zijn' dan de vriendengroep. Dit kan zowel betrekking hebben op persoonlijke karakteristieken, armoede of een hoog niveau van psychosociale stress (Bradshaw e.a. 2006).

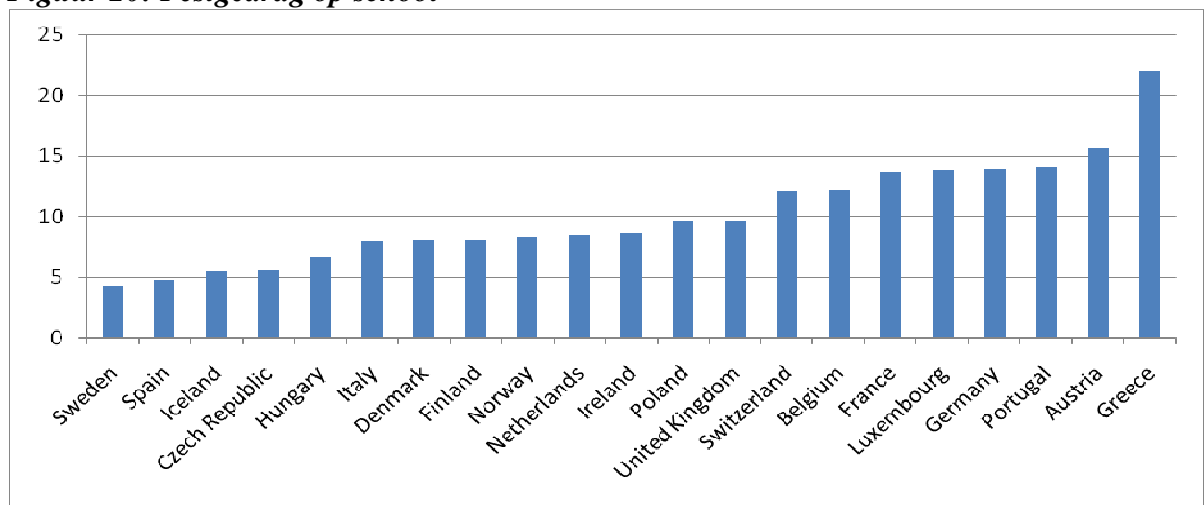
3.6.2. Kwaliteit van het schoolleven

Omdat kinderen de grootste tijd van hun leven op school doorbrengen is het belangrijk dat ze zich er goed voelen. Een kwaliteitsvol schoolsysteem wordt gekenmerkt door een sociaal inclusief schoolklimaat, ondersteunende relaties met

leeftijdsgenoten en goede resultaten met een laag stressniveau. Kinderen moeten met een gezonde dosis zelfvertrouwen naar school kunnen gaan (Bradshaw, e.a. 2006).

Het welbevinden op het school wordt weergegeven door twee indicatoren. Een eerste gaat over het pestgedrag. Hier zien we een kleine score voor Zweden, Spanje, Tsjechië, Hongarije en Italië. Denemarken, Finland en Nederland behoren nog tot de top tien. Een hoge score komt voor in Griekenland, Oostenrijk en Portugal. De mate waarin kinderen pestgedrag ervaren in België is relatief hoog.

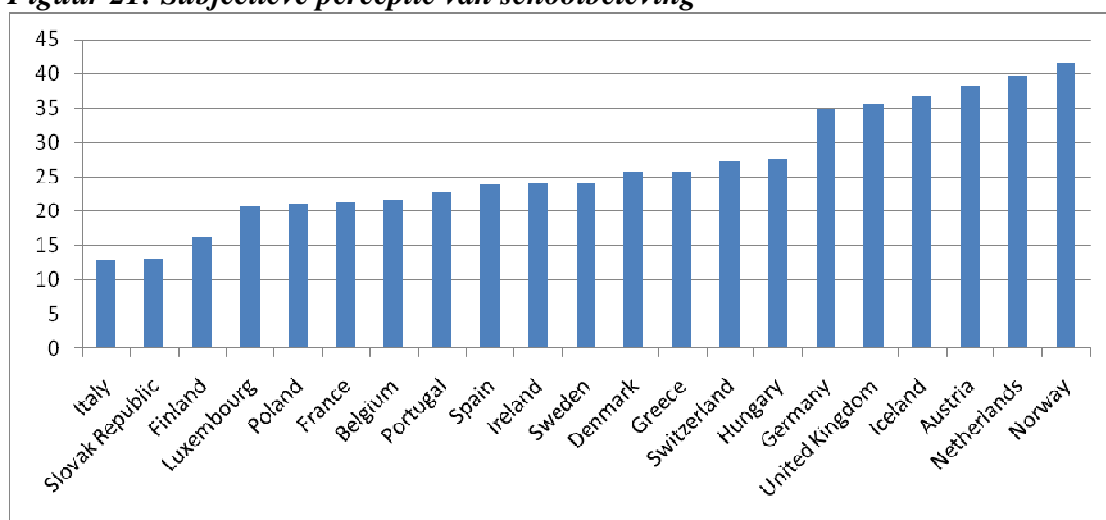
Figuur 20: Pestgedrag op school

OECD (2009)

De tweede indicator gaat over het subjectieve welbevinden op school. Aan kinderen is gevraagd in welke mate ze hun school positief evalueren. Vooral in Noorwegen, Nederland, Oostenrijk, IJsland en het Verenigd Koninkrijk blijken kinderen graag naar school te gaan. Een lage subjectief welbevinden komt voor in Italië, Slowakije, Finland, Luxemburg en Polen.

Figuur 21: Subjectieve perceptie van schoolbeleving

OECD (2009)

3.6.3 Sport, recreatie en cultuur

Dat vrijetijdsbeleving belangrijk is, is al meermaals aangetoond. Naast de persoonlijke ontwikkeling op het gebied van culturele ontplooiing of het participeren aan sport, blijkt een hoge participatie aan het verenigingsleven ook positieve sociale effecten te hebben. Als je participeert aan het verenigingsleven win je aan sociaal kapitaal en bouw je netwerken uit. Daarnaast is men van mening dat hierdoor ook democratische attitudes worden versterkt. In onderstaande tabel wordt voor België het verband weergegeven tussen onderwijsniveau en cultuurparticipatie. Cultuurparticipatie wordt hier geoperationaliseerd door het bijwonen van of het participeren aan 9 vormen van cultuur: klassiek concert, opera, rock-of popconcert, jazz- of bluesconcert, folkloristisch of traditioneel concert, ballet of dansuitvoering, theater of toneel, museum (galerij of tentoonstelling), bibliotheek en bioscoop. Er werden vier categorieën van cultuurparticipatie onderscheiden:

1. Kernpubliek = minstens maandelijks participeren aan twee verschillende genres.
2. Belangstellende participant = minstens meerdere keren per jaar participeren aan twee verschillende genres.
3. Incidentele participant = minstens éénmalige deelname aan één van de genres.
4. Non-participant = geen deelname.

Tabel 7 geeft de cijfers weer van de mate van cultuurparticipatie naar onderwijsniveau. Zo zien we dat meer als de helft van de hooggeschoolden als belangstellend participant kan gekenmerkt worden. De laaggeschoolden vinden we terug bij de categorieën 'incidentele' en 'non-participant'. We besluiten dat laaggeschoolde individuen in vergelijking met hooggeschoolden een lage cultuurparticipatie kennen. Dit resultaat heeft niet enkel betrekking op de frequentie maar ook op de mate waarin men verschillende cultuurvormen combineert. Hooggeschoolden blijken een sterk afwisselende cultuurparticipatie te vertonen.

Tabel 7: Cultuurparticipatie naar onderwijsniveau

	Opleidingsniveau in drie categorieën			
	Laag	Midden	Hoog	Total
Kernpubliek	3,3%	7,4%	12,9%	6,7%
Belangstellend participant	20,9%	46,2%	59,6%	37,5%
Incidentele participant	38,3%	37,9%	25,9%	35,5%
non-participant	37,5%	8,5%	1,6%	20,4%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Kernpubliek	3,3%	7,4%	12,9%	6,7%

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering, SCV survey (2008)

Studies naar de problematische relatie tussen vrijetijdsbesteding en armoede komen tot interessante bevindingen wat betreft de drempels die bestaan om een gelijke participatie mogelijk te maken. Eerst en vooral is er het kostenplaatje.

Vrijtijdsbesteding kost namelijk geld. Het participeren aan allerlei verenigingen, sportactiviteiten en culturele uitstappen gaat onvermijdelijk gepaard met het betalen van lidgeld of een toegangskaart. Deze financiële drempels moeten eerst weggewerkt worden vooraleer er sprake kan zijn van gelijkwaardige participatie. Vaak gaat het gebrek aan middelen om te participeren samen met schaamtegevoelens bij de personen in armoede (Wijckmans & Dierckx, 2009). Naast financiële drempels zijn er ook sociale en culturele drempels. Zo blijken kinderen van huishoudens in armoede door de ouders minder gestimuleerd te worden om te participeren aan vrijetijdsactiviteiten. Daarnaast kennen mensen in armoede niet de juiste gedragsnormen tijdens het uitvoeren van de activiteit en voelen ze zich vaak ongemakkelijk (Haesendonckx, 2001).

Meer concreet materiaal vinden we in de verslaggeving van een rapport rond participatie van kinderen en jongeren in armoede geschreven door het centrum Kauwenberg (een Vereniging waar Armen het Woord Nemen). Na een uitgebreide bevraging stellen ze vast dat mensen in armoede eerst en vooral worstelen met een te hoge kostprijs. Daarnaast voelt men zich vaak niet welkom en ervaart men een gebrek aan mobiliteit om er te geraken. De respondenten geven ook aan dat ze met een gebrek aan duidelijke informatie kampen over de activiteiten. Ouders geven vaak toe dat ze te weinig vertrouwen hebben in de begeleiding van activiteiten. Vaak is het aanbod ongaangepast en zijn de groepen te groot. Dit laatste element zorgt ervoor dat kinderen in armoede de extra aandacht en positieve bevestiging ontbreken.

1. *Vrijtijdsparticipatie bevordert de persoonlijke ontwikkeling, heeft een positief effect op sociaal kapitaal en is een stimulans voor democratische attitudes.*
2. *De participatie van mensen in armoede wordt door financiële, sociale en culturele drempels verhinderd.*
3. *Er moeten inspanningen worden verricht om niet alleen financiële drempels weg te nemen maar ook het aanbod af te stemmen op de doelgroep van kinderen in armoede.*

Besluit

Het uitgangspunt van dit rapport is de definitie van armoede zoals geformuleerd door Vranken e.a. (1998-2009): “Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen”. Armoede is een ‘multidimensioneel’ begrip, heeft betrekking op meerdere domeinen en is een maatschappelijke verschijnsel. Verklaringen van armoede moeten daarom worden gezocht op het structurele, maatschappelijk niveau. In dit rapport gingen we op basis van internationaal vergelijkende studies in op variaties tussen Europese welvaartsstaten wat betreft het voorkomen van kinderarmoede. Ons vertrekpunt was de typologie van welvaartsstaten zoals geconstrueerd door Esping-Andersen (1990): Sociaal-democratische, conservatief corporatistische en liberale welvaartsstaten. We vulden deze aan met twee bijkomende types: Zuid-Europese (Latin-Rim) en Oost-Europese (postsocialistische) welvaartsstaten. Recente cijfers over zowel het percentage kinderen in inkomens en/of deprivatie-armoede tonen aan dat het kleinste aantal kinderen in armoede zich bevindt in de sociaal-democratische welvaartsstaten. Deze landen zijn de ‘beste’ van de klas. De conservatief-corporatistische landen staan op de tweede plaats, gevolgd door de liberale en Zuid-Europese welvaartsregimes. De Oost-Europese landen scoren het slechtst. Met uitzondering van Slovenië hebben kinderen in deze landen een armoederisico dat hoger is dan dat van de populatie en hoger of gelijk is aan het EU-gemiddelde. Armoede heeft echter niet enkel betrekking op het inkomen, de verklaring ligt ook bij andere domeinen. Een belangrijke uitdaging vormt de afbakening van de domeinen relevant voor een analyse naar kinderarmoede in Europa.

We maakten hier gebruik van het jongste OECD-rapport waar de oorspronkelijke index voor kinderwelzijn van Bradshaw, Hoelscher & Richardson (2006) werd herzien. In dit rapport werd er een onderscheid gemaakt tussen materieel welzijn, huisvesting en omgeving, onderwijs, gezondheid en veiligheid, risicogedrag en kwaliteit van het schoolleven. De laatste dimensie verruimden we naar het algemene subjectieve welbevinden van het kind. Voor elk van deze dimensies gaven we enkele cijfergegevens en vergeleken we de Europese OECD landen. Vervolgens gingen we in op de respectievelijke uitsluitingsmechanismen en bespraken we (waar mogelijk) bevindingen omtrent de verklaring over de variatie in percentages tussen verschillende Europese welvaartsstaten.

De cijfergegevens tonen een opvallende consistentie aan. Zo bleek voor het merendeel van de indicatoren dat de sociaal-democratische landen en Nederland worden gekenmerkt door een voordelige positie. Hoewel deze landen onderling op sommige indicatoren relatief grote verschillen vertonen (bijvoorbeeld op kwaliteit van het schoolleven), blijkt dat kinderen in deze landen een hoger welzijn vertonen dan in de andere Europese welvaartsstaten. Aan de andere kant zien we dat de Oost- en Zuid-Europese landen het ‘slechtst’ scoren. De conservatief-corporatistische landen, waaronder België, werden gekenmerkt door een tussenpositie. De positie van de liberale welvaartsstaten is hiermee vergelijkbaar. Wat opvalt is dat deze bevinding niet enkel opgaat voor eerder ‘financiële’ indicatoren zoals bijvoorbeeld het gemiddeld beschikbare inkomen voor families met kinderen onder 18 jaar. Ter

illustratie zien we dat ook voor de indicatoren als ‘hinder voor de leefomgeving’ en ‘graad van geletterdheid’ de sociaal-democratische (en conservatieve) welvaartsregimes het beste scoren. Verder zien we dat wat betreft onderwijs de sociaal-democratische welvaartsstaten één van de weinige landen zijn die een hoge graad van geletterdheid combineren met een lage ongelijkheid. We moeten deze bevinding nuanceren. Voor sommige indicatoren - zoals bijvoorbeeld het percentage 15-jarige rokers en dronkenschap bij jongeren, blijken Finland en Denemarken slecht te scoren. Ook wat betreft de zelfmoordgraad bij kinderen (15-19 jaar) vertonen Finland en Noorwegen een hoog percentage.

Hoe kunnen we België positioneren in vergelijking met de Europese welvaartsstaten? De positie voor België is opvallend consistent. We merken namelijk dat op bijna alle indicatoren België een tussenpositie inneemt. België behoort voor de meeste domeinen van welzijn noch tot de slechtste noch tot de beste van de klas. Een uitzondering vinden we voor de indicator zelfmoordgraad (kinderen 15-19 jaar). Hier vinden we een score die te vergelijken is met het relatief hoge percentage van de Scandinavische landen.

Hoe kunnen we kinderarmoede op deze domeinen verklaren? Het antwoord is complex. We gaan kort in op de geleverde inzichten.

Wat betreft het domein **materieel welzijn** is de hoeveelheid empirisch materiaal dat een verklaring wil bieden voor de verschillen tussen de welvaartsstaten het grootst. Zo blijken heel wat studies en cijferwerk van de Europese commissie aan te geven dat kinderen in landen met de grootste tewerkstellingsgraad bij moeders een laag armoederisico kennen. Een familievriendelijk beleid staat hier centraal. Hoe meer er wordt geïnvesteerd in kinderopvang, ouderschapsverlof en financiële ondersteuning voor gezinnen met jonge kinderen, hoe meer de tewerkstelling voor moeders wordt mogelijk gemaakt, hoe lager het armoederisico voor kinderen. Daarbij aangevuld merken we duidelijk dat een familievriendelijk beleid een positief effect kan genereren voor de ‘zwakste’ huishoudens, namelijk de éénoudergezinnen. Dit wordt aangetoond door studies die het effect meten van bovenstaande familievriendelijk beleid op de financiële achterstelling van vrouwen na het optreden van een echtscheiding. Ook hier blijkt dat hoe hoger het aantal kinderopvangplaatsen, hoe minder vrouwen er financieel op achteruit gaan na een partnerbreuk. Een beleid tegen kinderopvang mag zich echter niet enkel richten op ‘werk’ alleen. Een voldoende (financiële) ondersteuning voor gezinnen met kinderen waarvan de gezinshoofden buiten de arbeidsmarkt staan is absoluut noodzakelijk. Vergelijkend onderzoek van onder andere Dewilde (2008) toont hier aan dat zowel het niveau van de sociale bijstand als het ‘child benefit package’ een belangrijk negatief effect kan genereren wat betreft de persistentie van armoede.

Huisvesting en leefomgeving is een tweede domein van kinderwelzijn. De kwaliteit van de leefomgeving staat hier centraal. Elke beleidsactie om dit ‘welzijn’ van de leefomgeving aan te pakken moet echter rekening houden met bepaalde mechanismen achter het cijfermateriaal. De kwaliteit van de leefomgeving is eerst en vooral afhankelijk van de toegang tot bepaalde voorzieningen zoals kinderopvang, recreatie en scholen. Een zwakke buurtinfrastructuur kan de ontwikkeling van het kind belemmeren. Een kind heeft vervolgens ook nood aan plaatsen om buiten te spelen (zoals parken), bibliotheken en georganiseerde sociale en recreatieve activiteiten. Een stimulerende omgeving is nodig om de ontwikkeling van het kind te bevorderen.

Vervolgens blijkt dat ook de afwezigheid van bepaalde ‘rolmodellen’ in de buurt de ontwikkeling van kinderen benadeelt. Kinderen en jongeren moeten hun gedrag kunnen spiegelen aan voorbeelden; dit bevordert het ontwikkelen van attitudes die later het vinden van een job kunnen vergemakkelijken. Een laatste proces gaat over stigmatisering. Kinderen en jongeren uit bepaalde buurten worden vaak automatisch gestigmatiseerd als ‘criminelen’ of ‘vandalen’ wat hun kansen (op werk) sterk belemmert.

Een derde domein betreft **opvoeding en onderwijs**. Het is duidelijk dat in een samenleving waar moeders zich steeds meer op de arbeidsmarkt begeven een kwaliteitsvolle kinderopvang noodzakelijk is voor de positieve ontwikkeling van het kind. Deze moet een emotioneel veilige omgeving creëren, met sensitieve, ondersteunende, emotioneel-stimulerende interacties tussen de zorgverstrekker en het kind. Wat betreft onderwijs bevestigt zowel internationaal als nationaal cijferwerk dat de meest kwetsbare doelgroepen nog steeds worden uitgesloten van een kwaliteitsvol onderwijs. Groenez e.a. (2003) en Groenez (2009) stellen hier dat de lage socio-professionele status van de ouders de belangrijkste verklarende variabele is. Er ontstaan met andere woorden nog steeds drempels die ervoor zorgen dat een ongelijke participatie van mensen in armoede aan onderwijs wordt bemoeilijkt. Deze drempels zijn financieel en cultureel getint. Het onderwijs bestendigt de bestaande maatschappelijke verhoudingen. Dit komt doordat onderwijs een verschil in taalstructuur genereert in vergelijking met kinderen in armoede, schuldgevoelens creëert bij gezinnen in armoede en ervoor zorgt dat kinderen met ouders met veel cultureel kapitaal beter presteren.

Vervolgens onderscheiden we het domein gezondheid, veiligheid en risicogedrag. Ook hier is het verband met armoede meermaals bevestigd. Mensen met een lage socio- economische status blijken een hoger risicogedrag te vertonen (roken, drinken & overgewicht). Daarnaast blijkt deze groep te kampen met een slechtere gezondheid en een daaruit resulterende hogere mortaliteit. Belangrijk is dat ook hier aandacht wordt besteed aan de drempels waardoor mensen in armoede worden uitgesloten van een kwaliteitsvolle gezondheidszorg. Deze drempels hebben te maken met de soms hoge financiële kost, de specifieke ‘culture of poverty’, maar nog belangrijker met factoren eigen aan de organisatie van de gezondheidszorg. Rapporten geven van Verenigingen waar Armen het Woord Nemen geven aan dat de belangrijkste frustraties gesitueerd zijn bij de relatie met de ‘mensen’ die werken in gezondheidsinstellingen (ziekenhuizen enz...). Gezondheidswerkers (dokters of verpleegkundigen) maar ook baliepersoneel van ziekenhuizen moeten het nodige respect voor de doelgroep opbrengen. Vervolgens geeft men aan dat gezondheidswerkers enkel oog hebben voor de gezondheid en niet voor de bredere problematiek, waardoor mensen in armoede zich niet geholpen voelen.

Een laatste ruimere categorie betreft het subjectieve welbevinden van het kind. In het rapport benadrukten we het belang van positieve kindrelaties. Zo moet de relatie tussen kind en ouder voldoende kwaliteitsvol zijn. Vanuit het beleid moet er aandacht komen naar de gevolgen van een echtscheiding voor het kind. Niet alleen het financiële aspect moet aan bod komen. Acties moeten gericht zijn op het veilig stellen van een cognitieve en sociaal emotionele ontwikkeling na een echtscheiding. Subjectief welzijn is ook afhankelijk van het kwaliteit van het schoolleven. Een kwaliteitsvol schoolsysteem heeft niet enkel oog voor cognitieve vaardigheden, ook

de emotionele ontwikkeling moet centraal staan. Ten slotte moet de vrijetijdsparticipatie ook buiten de school bevorderd worden. Kinderen moeten beschikken over toegankelijke voorzieningen voor sport of andere vormen van recreatie.

We besluiten dat een beleid tegen kinderarmoede en dus ook op het Europese niveau vooral een ‘totaalbeleid’ moet zijn. Kinderarmoede kan niet worden losgekoppeld van ‘algemene armoede’ waardoor een doeltreffende strategie op meerdere domeinen moet inwerken. In dit rapport gaven we een overzicht van enkele cruciale domeinen. We gingen in op zowel theoretisch en empirisch onderzoek naar factoren die armoede kunnen verklaren en waar het beleid een rol kan spelen. Hoewel er nog steeds heel wat wetenschappelijke ‘blinde vlekken’ bestaan, wijzen de geleverde inzichten in eenzelfde richting. Armoede en dus ook kinderarmoede, kan enkel worden bestreden door een beleidsstrategie die oog heeft voor de meerlagigheid van het fenomeen. Zo onderscheiden we **het niveau van het gezin** waar een familievriendelijk beleid en het voorzien van voldoende uitkeringen centraal staan. Meer concreet betekent dit dat elke welvaartsstaat moet voorzien in voldoende aanbod aan kinderopvangplaatsen. Belangrijk is dat niet enkel naar het kwantitatieve aspect van kinderopvang wordt gekeken. Belangrijk is dat kinderopvang op een kwaliteitsvolle manier moet gebeuren, met aandacht voor de socialemotionele en cognitieve ontwikkeling van het kind. Het staat echter vast dat kinderopvang een sterk verklarende factor is in de variaties tussen welvaartsstaten wat betreft het voorkomen van kinderarmoede. Landen met veel kinderopvang (zoals Scandinavische landen) blijken gekenmerkt door een relatief laag percentage kinderen in armoede. Daarnaast blijft ook het gehele pakket van familievriendelijke beleidsmaatregelen een belangrijke factor: zoals ouderschapsverlof en de mate van ‘child benefits’.

Vervolgens is er de bredere **leefomgeving** die een belangrijk effect heeft op zowel de cognitieve als emotionele ontwikkeling van het kind. Hier staat het belang van toegankelijke en kwaliteitsvolle voorzieningen in de buurt van het kind centraal. De omgeving van het kind moet ook beschikken over de nodige positieve rolmodellen en het kind mag zich niet gestigmatiseerd voelen omdat het vanuit een bepaalde streek of plaats afkomstig is. Hierbij is het cruciaal dat kinderen opgroeien in een voldoende kwaliteitsvolle huisvesting. Naar het beleid toe is het belangrijk om te investeren in sociale huisvesting en eigenaars voldoende incentieven te geven om hun woning te onderhouden en/of te renoveren.

Er is ook de **organisationele omgeving**. Hier staat de sociale dienstverlening aan gezinnen en kinderen in armoede centraal. Er moet aandacht worden geschonken aan het creëren van een gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs, gezondheidszorg, culturele activiteiten, kinderopvang en andere vormen van voorziening, en dit voor mensen in armoede. Vervolgens moeten er inspanningen worden geleverd om elke vorm van bestendiging van maatschappelijke ongelijkheid weg te nemen. Dit blijkt vooral in het onderwijs een belangrijke verklaring te vormen voor de ongelijkheid van schoolprestaties.

BIBLIOGRAFIE

- ANDREOTTI, A., GARCIA, S. M., GOMEZ, A., HESPANHA, P., KAZEPOV, Y. & MINGIONE, E. (2001), Does a Southern European Model Exist?, *Journal of European Area Studies*, 9 (1): 43-62.
- ANTHONY, E., K. NICOTERA, N. (2008), Youth perceptions of neighbourhood hassles and resources: A mixed method analysis. *Children and Youth Services Review*, 30 (11): 1246-1255.
- BERNSTEIN, B. (1971). On the classification and framing of educational knowledge. In M. Young (Ed.), *Knowledge and control*. London: Collier-Macmillan.
- BLOSSFELD, H.-P. & DROBNIC, S. (eds.) (2001), *Careers of Couples in Contemporary Society. From Male Breadwinner to Dual-Earner Families*, Oxford: Oxford University Press.
- BRADSHAW, J., HOELSCHER, P. RICHARDSON, D. (2007), An Index of child well-being in the European Union, *Social Indicators Research* (80): 133-177.
- BRADY, D. (2005), The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies, 1967-1997, *Social Forces*, 83 (4): 1329-1364.
- COCKERHAM, W., C., (2004), *Medical Sociology, Ninth Edition*. London: Pearson Education, LTD.
- DEBOYSER, K. (2007), *Armoede, sociale ongelijkheid en gezondheid in cijfers* in; VRANKEN, J. e.a. *Armoede en sociale uitsluiting: Jaarboek 2007*, Leuven: Acco.
- DEWILDE, C. (2008), Individual and institutional determinants of multidimensional poverty: a European comparison, *Social Indicators Research: an international and interdisciplinary journal for quality of life measurement*, 86:2(2008), p. 233-256.
- EACEA (2009) *Early Childhood Education and Care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities*. Brussels: European Commission.
- ELLEN,I,G., TURNER, M.,A. (1997), Does neighbourhood matter? Assessing recent evidence, *Housing Policy Debate*, 8(4):833-866.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford: Oxford University Press.
- EUGLOREH(2007), *The status of health in Europe. Towards a healthier Europe*. http://euglorehcd.eulogos.it/IXT/_EXT-REP/_INDEX.HTM
- EUROPESE COMMISSIE (2008) *Child Poverty and Well-Being in the EU. Current Status and way forward*. Brussel: Europese Commissie.
- FERRERA, M. (1996), The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6 (1): 17-37.
- GIDDENS, Anthony (Ed.) (2001) *The Global Third Way Debate*. Cambridge : Polity.
- GROENEZ, S., (2009), De ongelijke weg door het onderwijs in: VANDERLEYDEN, L., CALLENS, M., NOPPE, J., *De sociale staat van Vlaanderen 2009*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.
- GROENEZ, S., VAN DEN BRANDE, I., NICAISE, I. (2003), *Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs. Een verkennend onderzoek op de Panelstudie van Belgische huishoudens (LOA-rapport nr.10)*. Leuven: Steunpunt LOA 'Loopbanen doorheen onderwijs en arbeidsmarkt'.
- GUSTAFSSON, S. (1994) 'Childcare and types of welfare states', in D.Sainsbury (ed.), *Gendering Welfare States*, Londen: Sage Publications,

- HAESSENDONCKX, C., (2001), *Armen en cultuur: een paar apart*, in: Momenten, nieuwsbrief van Kunst en Democratie, september 2001, p. 15-17
- HALLERÖD, B., LARSSON, D., GORDON, D. & RITAKALLIO, V.-M. (2006), Relative Deprivation: A Comparative Analysis of Britain, Finland and Sweden, *Journal of European Social Policy*, 16 (4): 328-345.
- HEADEY, B., GOODIN, R. E., MUFFELS, R. & DIRVEN, H.-J. (1997), Welfare over Time: Three Worlds of Welfare Capitalism in Panel Perspective, *Journal of Public Policy*, 17 (3): 329-359.
- HILL, J., WALDFOGEL, J., BROOKS-GUNN, J. (2002) Differential effects of high-quality care. *Journal of Policy Analysis and Management*, 21 (4): 601-627.
- ILLICH, I. (1973), *Deschooling Society*, Harmondsworth: Penguin Books Ltd
- JAHODA, M. (1982), *Employment and unemployment: A social-psychological analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JENCKS, C. & MAYER, S. (1990), The social consequences of growing up in a poor neighbourhood, in: Lynn, L. E. & McGeary, M. F. H. (eds.), *Inner-city poverty in the United States*, Washington D.C.: National Academy Press, 111-186.
- KAMERMAN, S., B. e.a. (2003), *Social policies, Family types and Child outcomes in selected OECD countries*, (OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 6), Paris: OECD.
- KATROUGALOS, G. S. (1996), The South European Welfare Model: The Greek Welfare State, in Search of an Identity, *Journal of European Social Policy*, 6 (1): 39-60.
- LEFEBVRE, P., MERRIGAN, P. (2002), the effect of child care and early educational arrangements on development outcomes of young children, *Canadian Public Policy*: 28:2, 159-181
- LORANT, V., PORTET, M., I., DEBOOSERE, P., MIERMANS, P., J., DEMAREST, S., VAN OYEN, H. (2005), *Gezondheid en mantelzorg: Socio-economische enquête 2001-Monografieën*. DWTC, 173pg.
- MANDEL, H., SEMYONOV, M. (2005). Family policies, wage structures, and gender gaps: sources of earnings inequality in 20 countries. *American Sociological Review*, 70, 949-967.
- MAYER, K. U. (2001), The Paradox of Global Social Change and National Path Dependencies, in: WOODWARD, A. & KOHLI, M. (eds.), *Inclusions and Exclusions in European Societies*. New York: Routledge, 89-110.
- MILLS, M. & BLOSSFELD, H.-P. (2003), Globalization, Uncertainty and Changes in Early Life Courses, *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 6 (2): 188-218.
- MILLS, M. & BLOSSFELD, H.-P. (2004), Globalization, Uncertainty and the Early Life Course: A Theoretical Framework, in: BLOSSFELD, H.-P., KLIJZING, E., KURZ, K. & MILLS, M. (eds.), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London: Routledge, 1-24.
- MUFFELS, R. & FOUARGE, D. (2004), The Role of European Welfare States in Explaining Resources Deprivation, *Social Indicators Research*, September, 68 (3): 299-330.
- MUFFELS, R. & FOUARGE, D. (2004), The Role of European Welfare States in Explaining Resources Deprivation, *Social Indicators Research*, September, 68 (3): 299-330.
- MUFFELS, R., FOUARGE, D. & DEKKER, G. (1999), *Longitudinal Poverty and Income Inequality. A Comparative Panel Study for the Netherlands, Germany and the UK*, (Paper prepared for the European Panel Analysis Group in the framework of the TSER PANEL Project), Colchester: WORC/TISSER.

- ORTHNER, D., K., JONES-SANPEI, H., WILLIAMSON, S. (2004), *The resilience and strengths of low-income families*, 53(2) 159-167.
- PANNECOUCKE, I. (2009), De school in de buurt, de buurt in de school in: VRANKEN, J., CAMPAERT, G., DIERCKX, D., VAN HAARLEM, A. *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2009*. Leuven: Acco. pp. 45-61.
- RAEYMAECKERS, P., DEWILDE, C., SNOECKX, L., MORTELMANS, D. (2008), Childcare strategies of divorced mothers in Europe: a comparative analysis, *European Sociological Review*, 24 (1): 115-131.
- RAEYMAECKERS, P., GOEDEME, T., (2008), Multidimensionele armoede in de Oost-Europese EU-lidstaten in: DEWILDE, C., RAEYMAECKERS, P. (red.), *Multidimensionele armoede in Europa. Individuele en institutionele determinanten*. Leuven: Acco.
- ROSENFELD, R.A., BIRKELUND, G., E. (1995), Women's part-time work: A cross-national comparison, *European Sociological Review*, Vol.11, pp 111 – 134
- SAMPSON, R. J., MORENOFF, J. D. & GANNON-ROWLEY, T. (2002), Assessing 'Neighbourhoods Effects': Social Processes and New Directions in Research, *Annual Review of Sociology*, (28): 443-478.
- SCRUGGS, L. & ALLAN, J. (2006a), Welfare-State Decommmodification in 18 OECD Countries: A Replication and Revision, *Journal of European Social Policy*, 16 (1): 55-72.
- SMALL, M., L & NEWMAN, K. (2001), Urban poverty after the truly disadvantaged: the rediscovery of the family, the neighborhood and culture, *Annual Review of Sociology*, 27: 23-49.
- TSAKLOGLOU, P. & PAPADOPOULOS, F. (2002), Aggregate Level and Determining Factors of Social Exclusion in Twelve European Countries, *Journal of European Social Policy*, 12 (3): 211-225.
- UUNK, W. (2004), The Economic Consequences of Divorce for Women in the European Union: The Impact of Welfare State Arrangements, *European Journal of Population*, 20: 251-285.
- UUNK, W., KALMIJN, M. & MUFFELS, R. (2005), The Impact of Young Children on Women's Labour Supply, *Acta Sociologica*, March, 48 (1): 41-62.
- VANHERCKE, B. en CAMPAERT, G. (2009), Activerende sociale uitsluiting via het Europees Sociaal Fonds in: VRANKEN, J., CAMPAERT, G., DIERCKX, D., VAN HAARLEM, A. *Arm Europa. Over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*. Leuven: ACCO.
- VRANKEN, J. (1998-2009), *Armoede en Sociale Uitsluiting. jaarboek 1998-2009*. Leuven: Acco.
- WELZIJNSSCHAKELS (2004), *Ziekte en gezondheid, Knelpunten en verwachtingen*. Welzijnsschakels VZW.
- WYCKMANS, J., DIERCKX, D. (2009), *Verboden voor onbevoegden: naar lokale netwerken voor meer participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport*, Leuven: Acco.